

EGGO

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK

Postbus 797 - 3500 AG Utrecht

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit
nummer o.a.:

- De Marine – een wereld apart
- Moslim in de krijgsmacht
- „Ik werk liever met m'n handen”
- Politieke tekenaars en hun werk
- De Antillen op weg naar onafhankelijkheid
- Sportfotografie wordt kunst
- Popmuziek in de DDR
- Hoe ver kun je gaan?

MAANDBLAD VAN DE DIENST
HUMANISTISCH GEESTELIJKE
VERZORGING BIJ DE KRIJGS-
MACHT

UITGAANDE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

nr. 6 - juni 1988

27e jaargang

Abonnementsprijs f 15,- per jaar,
te storten op postbankrekening
480414 t.n.v. Hoofdraadsman Hu-
manistisch Geestelijke Verzor-
ging te Zeist.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Wim Heij (voorz.),
Tineke Hundling, Wim Reinders,
Hans Schonk, Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend
van Dam, Evert van Dijk, Gerard
van Erkelens, Karen Heij, Pieter
de Jager, Jan Kooijman, Willy
Lohmann, Frits Maas, Len Mun-
nik, Leo van Opzeeland, Cor Out,
Tom Pauka, Freek Pol, Rien Ro-
bijns, Karel Roskam, Paul Rutten,
Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Wes-
sel Visser, Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassau-
laan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-
14436.

Inhoud

Stuk beter	2
De Marine - een wereld apart	3
Moslim in de krijgsmacht	4
Doe niet zo emotioneel zeg!	6
Prikkels	7
'Over de muur'	8
„Ik werk liever met m'n handen"	10
'Ironweed'	12
Vakantiewens (poster)	14
Berichten van het HV	16
Sportfotografie wordt kunst	17
De Antillen op weg naar onafhankelijkheid	18
Politieke tekenaars en hun werk	22
Komen en gaan/ Vragen staat vrij	24
Hoe ver kun je gaan?	25
Boeken	26
Willy Lohmann	28

Foto's: voorblad Audio-visuele
dienst KM
pag. 14/15 en 21 Gerard van Erke-
lens

Stuk beter

Vanuit mijn raam heb ik uitzicht op een veldje met drie paarden waaraan ik wel eens bepaalde waarnemingen verricht. Zo heb ik laatst ontdekt dat ze alle drie, hoewel gecastreerd, toch in staat van opwindning raken als er een merrie in de buurt komt. Heb ik dat goed gezien? Worden ze niet altijd een beetje opgewonden bij het zien van een vreemd paard? Doet men waarnemingen dan moet men het goed doen. Weet ik wel zeker dat er sprake is van een merrie als ik eens een keer niets onder zo'n langskomend paard zie bungelen?

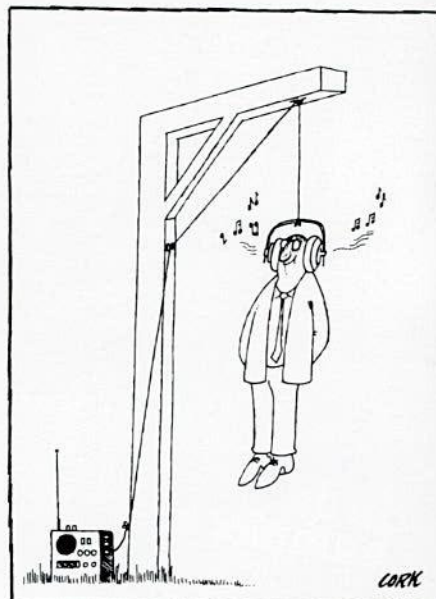
Een paar keer heb ik mijn huis verlaten om gebukt bij de weg te gaan staan en de laatste keer werd ik daar aangetroffen door een buurman die zonder omhaal vroeg wat er met me was. "Ik ben een beetje overwerkt", zei ik. "Ik krijg aldoor mijn werk niet af." Het paard, bereden door een bejaarde dame die enigszins bevreesd om mij had neergekeken, was intussen gepasseerd. "Ik ga dan scherp op iets letten om weer rustig te worden", zei ik.

"Dus ik kijk dan bij voorbeeld naar die drie paarden hier en dan probeer ik te zien of er iets opvallends is. Heb ik zo een paar uur staan kijken dan ben ik weer rustig." We keken het paard na dat met zijn staart zwaaide en nu onmiskenbaar van het vrouwelijk geslacht was. "Geen wonder", zei de buurman, "dat je op die manier je werk niet afkrijgt."

Gecastreerde hengsten, hoorde ik later, worden inderdaad vaak opgewonden in de buurt van een merrie en soms zelfs onhandelbaar als een merrie op dat moment zoals dat heet 'willig' is. Technisch kan dat niet omdat de ruïen de voor de voortplanting en de seksuele opwindning benodigde klieren kwijt is. Maar de theorie is, dat de geur van het wijfje bij hem een herinnering oproept aan vroegere opwindning, en dat hij de herinnering aan het gevoel vervolgens aanziet voor het gevoel zelf. Ruïnen doen zelfs wel pogingen om merries te bestijgen. Is dat niet een schitterend idee? Als ik zo met mijn onderarmen op de vensterbank geleund sta en ik vreet mezelf op omdat ik mijn werk niet af krijg, heb ik dan last van een schuldgevoel of is er iets anders aan de hand dan dat ik mij in dergelijke situaties een schuldgevoel herinner? Enerzijds heb ik dan dus misschien geen echt probleem naar anderzijds kan ik er kennelijk toch niet onderuit, zelfs al zou ik me bij wijze van spreken laten castreren.

Een andere waarneming pakt symptieker uit. Er wordt een veewagen op het landje gereden, de klep gaat naar beneden, en in de laadruimte wordt een berg wortels gestort. De bedoeling is dat de paarden aan de auto wennen zodat ze niet te moeilijk doen als ze over een paar dagen worden ingeladen. Het paard dat de baas is in de weide, trekt zich dun poepend van de zenuwen, in de verste hoek terug. De kleinste van de drie paarden, een soort ezel die door de beide andere altijd erg op z'n kop wordt gezeten, gaat als eerste zonder veel omhaal de wagen binnen en begint van de wortels te smikkelen. Het chef-paard durft pas na drie dagen de wagen in. De logica is, dat de kleinste altijd het meest risico moet nemen om bij zijn eten te komen, en de moraal is dat meevadzig, nerveus en laf wordt als men niets anders te doen heeft dan heerseren. Dat dacht ik al, maar ik kan er niet genoeg van krijgen om dit bevestigd te zien. "Hoe is het?" schreeuwt de buurman zojuist door het raam. "Stuk beter roep ik terug."

Tom Pauka

De Marine - een wereld apart

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

Als je bij de Koninklijke Marine in dienst treedt, krijg je een basisopleiding van acht weken op de EMMV-school (eerst maritiem militaire vorming). Enkele jonge mensen van 16-20 jaar vertelden aan Ego-redakteur Hans Schonk hoe ze er toe kwamen om voor vier jaar bij de KM in dienst te treden en wat hun eerste indrukken zijn.

Wat deed jullie besluiten naar de KM te gaan?

Jan: Ik zag een advertentie staan in één van de omroepbladen. Ik dacht: waarom niet, het ziet er allemaal heel aantrekkelijk uit. En alleen met een MAVO-diploma doe je verder niet zoveel. Dat was me allang duidelijk geworden. En voordat ik het wist, zat ik hier. Je gelooft het niet, als je ziet hoeveel er afvallen. Dat geeft je een gevoel van trots.

Kees: Ik had altijd al bij de KM gewild. Maar ik ben er ook een beetje mee opgegroeid. Ik heb nogal wat familieleden die bij de KM zijn geweest. Ik denk dat je keuze dan al een beetje vooraf bepaald is.

Henk: Het leek me een groot avontuur. Een stuk afwisseling in je leven. Een baan die je hobby is. En dan nog goed verdienen ook tegenwoordig, want je krijgt een aardige vaartoeslag.

Angela: Ik zie het alleen als een andere baan. Maar dan veel gevarieerder.

Hiervóór zat ik de hele dag achter de kassa. Dan wil je wel wat anders. Ik vond dit een goeie mogelijkheid.

Nu zitten jullie 4 weken in dienst. Hoe kijken jullie er nu tegenaan?

Erica: Ik vind het best moeilijk. Je moet hier zoveel en je mag zo weinig. Al die regels, ik word er niet goed van. En dat geschreeuw tegen je. Ze kunnen toch wel een beetje normaal doen. Ik vind 't veel strenger dan ik gedacht had.

Henk: Ik vindt 't wel meevallen met dat strenge. Het is net wat je gewend bent. Ik heb m'n leven lang in een internaat gezeten. Dát is pas streng. Dan vind ik het hier maar een tamme boel.

Piet: Ik heb eerst bij de Landmacht gezeten. Bij de infanterie. Daar pakken ze je veel harder aan. Als er even iets verkeerd is, sleuren ze je hele kast leeg. Dan baal je wel. Hier houden ze nauwelijks inspecties en zoiets doen ze beslist niet.

Jan: Ik merk nu toch dat ik een beetje té mooi beeld had van de KM. Zoiets van een mooie zonsopgang. Maar dat valt wel tegen. Ik weet niet of dat aan de reclame ligt of aan mezelf. Misschien wilde ik wel té graag.

Je zit hier weer de hele dag op school. Dat had ik nooit gedacht en daar heb ik best moeite mee.

Kun je nog wel een beetje jezelf zijn?

Angela: Ik vind dat ik heel wat van mezelf moet inleveren. Ik heb daar erg veel moeite mee. Aanpassen is hier het sleutelwoord. Aanpassen aan de groep en aan de leiding. Steeds maar rekening houden met elkaar. Nauwelijks enige privacy. En doen wat er gezegd wordt. Geen commentaar. Maar misschien wen ik er wel aan.

Kees: Ik vind het allemaal niet zo erg hoor. Een beetje aanpassen hoort erbij. Daar ben je voor bij de KM. Niet zeuren, gewoon doen. Dan weet iedereen waar hij aan toe is. Op tijd je pilsje, je verzetje, dan vind ik het best.

Jan: Toch vind ik het af en toe net een kleuterschool. Netjes zitten en doen wat de juf zegt. Daar moet ik toch wel erg aan wennen. En ik vraag me af of dat wel zo moet. Maar ja, ik heb het niet voor 't zeggen.

Erica: Als ik heel eerlijk ben, vraag ik me af en toe wel eens af wat ik hier doe. Ik vind dat ik hier best onder druk sta. Ik weet niet of ik het wel vol houd. De tijd zal het uitwijzen. Je voelt je hier ook helemaal afgesloten van de buitenwereld. Je bent Marine. Je leest geen krant meer. Je weet niet meer wat er in de wereld gebeurt. Dat is best heel gek en ook heel slecht, vind ik.

Zijn jullie veranderd in deze vier weken?

Jan: Ze zeggen dat ik veel ruwer in de mond ben geworden. Ik neem kennelijk de scheldwoorden, die je hier constant hoort, over. Ik ben me dat niet eens bewust.

Kees: Ik vind dat ik meer voor anderen over heb. Ik dacht alleen maar aan mezelf.

Henk: Nee, ik ben niet veranderd. Tenminste dat denk ik niet.

Angela: Vroeger dronk ik nooit wat. Dat doe ik nu wel en soms ook wel te veel. Ik had dat nooit achter mezelf gezocht.

Erica: Ze vinden thuis dat ik veel stiller ben geworden. Ik ben niet meer de vrolijke Frans, die ik was.

Piet: Ik ben veel behulpzamer nu. Ik help mijn moeder af en toe in het weekend, met afwassen bijvoorbeeld. Zonder dat ze het vraagt. Ze kan het nog niet geloven.

Op de vraag of ze er weleens bij stil hebben gestaan dat ze nu militair zijn, antwoorden allen ontkennend. Voor hen is de KM gewoon een baan, een stukje zekerheid, avontuur, varen, geld etc. Dat je ook nog ingezet zou kunnen worden als militair, dat ligt op dit moment heel ver weg. Te ver om nu al over te praten.

Hans Schonk

Moslim in de krijgsmacht

„De ramadan is de gezelligste maand voor de moslims“

„Voordat ik in dienst ging, werkte ik bij het moslim-informatiecentrum, daardoor wist ik al dat er bepaalde faciliteiten waren voor moslims en andere gelovigen. En toen ik in dienst kwam, heb ik kenbaar gemaakt dat ik moslim was. Dat werd heel goed opgevangen, ik had nogal ingezeten over voeding en dergelijke, maar het ging allemaal heel goed. De kok haalde speciaal ritueel geslacht vlees voor me uit Venlo, ik zat daar op de rij-opleiding. Ik kon ook op vrijdag naar huis, alleen miste ik daardoor elke week een paar rijlessen. Ik had ook gezegd dat ik vijf keer per dag wilde bidden, en dat kon heel goed in de pauzes en zo. Ik had ook een ruimte gevraagd waar je je kon terugtrekken om te bidden, die heb ik ook gekregen, ergens op de zolder. Dat is me allemaal heel erg meegevallen.“

Aldus (inmiddels) ex-soldaat Abdullah Haselhoeft in het boekje *'Kleurloos' kijken naar mensen. Etnische groepen in de krijgsmacht*¹⁾, een uitgave van de Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht. Omdat de krijgsmacht in toenemende mate wordt gekonfronteerd met militairen die voor wat betreft hun afkomst, cultuur en religie andere waarden en normen hanteren, zullen we, te beginnen met dit artikel, de komende tijd in EGO aandacht aan dit thema besteden. Over de islam en de moslim-leefwijze legden we Abdullah Haselhoeft de volgende vragen voor.

De woorden islam en moslim worden veelvuldig met elkaar verwisseld. Is dat juist?

De naam van de leefwijze die wordt gevolgd door 1.000.000.000. mensen, van Marokko tot China, van Indonesië en India tot in midden-Afrika, heet Islam. Degenen die deze leefwijze volgen heten moslims. Volgens moslims is de islam niet gebonden aan landstreek, ras of cultuur, maar is universeel. Op deze wijze moet men ook het woord moslim opvatten.

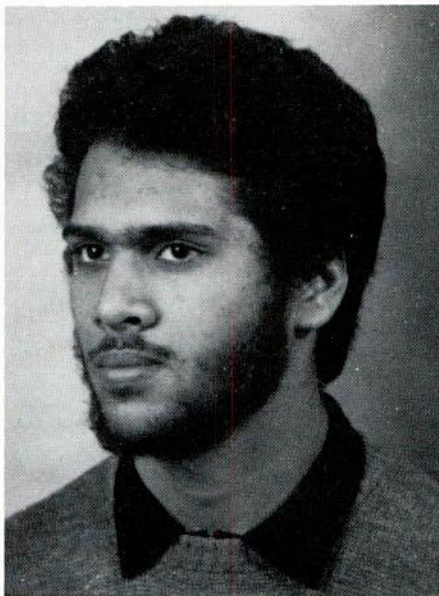
Betekenis islam

Wat betekent het woord islam?

Islam is een arabisch woord, het betekent Vrede met een hoofdletter. Niet zo zeer de vrede die inhoudt afwezigheid van oorlog, alswel vrede die wordt bereikt door in vrede met jezelf en je Schepper te leven waardoor automatisch, indien dit op juiste wijze gebeurt, ook vrede met je omgeving wordt bereikt.

Een tweede betekenis van het woord islam is overgave, nl. overgave aan één God. Door jezelf helemaal aan God te geven word je helemaal jezelf. Een uitspraak van de profeet Muhammad (Vrede en zegeningen met hem) is: 'Wie God kent, kent zichzelf.'

Een andere vorm van het woord islam vindt men terug in de uitdrukking 'salam alaikoem', die betekent 'vrede met U'. Moslims zeggen dit vaak tegen elkaar, vergelijkbaar met dat joden tegen elkaar zeggen 'shalom aleigom'.

Abdullah Haselhoeft

Het gebruik van het woord mohamedaan is niet juist?

Omdat de leefwijze van de moslims islam heet is het onjuist om termen als mohamadanisme en mohamadaan te gebruiken in analogie met geloven als christendom, boeddhisme en respectievelijk christen en boeddhisten. Deze termen impliceren namelijk dat de godsdienst afkomstig zou zijn van de man die aanbeden wordt. Moslims zeggen dat de islam van God afkomstig is, en dat Adam (vrede met hem) de eerste mens en moslim op aarde was. Adam

leerde de mensen dat God bestond en hoe men dichter bij Hem kon komen. Daarom erkennen moslims alle voorafgaande profeten, 124.000 in totaal, die door de eeuwen heen aan alle volken op aarde zijn gezonden. In de Qur'aan, het Woord van God, dat in 23 jaar via de aartsengel Gabriël (vmh) aan de profeet Muhammad (vzmh) is geopenbaard, vinden we allerlei uitspraken van Adam, Abraham, Mozes. In totaal worden 24 profeten met naam in de Qur'aan genoemd.

De profeet Jezus (vmh) neemt een bijzondere plaats in onder de profeten. De moslims geloven dat Jezus geen vader heeft, maar niet dat hij de zoon van God is. De moslims geloven verder dat Jezus (vmh) voor het 'Einde der Tijden' terugkomt.

God houdt van ons, maar wij ook van hem? Geloof zonder daden is als een auto zonder brandstof. Goede daden zonder geloof is als een auto die rijdt op zijn laatste liter brandstof.

Vertel eens iets over de goede daden?
We kunnen onderscheid maken tussen drie soorten goede daden die elkaar overlappen:

1) Daden naar mensen toegericht, zoals: geen slechte gedachten/gevoelens koesteren, armen-belasting, behulpzaamheid, nederigheid, schaamtegevoel; kortom alle goede karaktereigenschappen die mensen op prijs stellen. Een uitspraak van de profeet is: Wie geen mededogen heeft voor mensen en dieren, behoort niet werkelijk tot degenen die in God geloven.

2) Verder heb je ook verplichtingen tegenover God, zoals het 5x daags gebed en het vasten in de ramadan.

3) Daden die voor jezelf goed zijn, b.v. het vasten, maar ook het slapen met je eigen vrouw wordt in de islam als een daad gezien waar zegeningen op rusten. Het verbod op alcohol is iets dat uiteindelijk alleen maar in ons voordeel kan werken.

De gebeden

Moslims gaan vijf keer per dag in gebed?

Het 5x daags gebed heeft als bedoeling om op tenminste vijf momenten van de dag de aanwezigheid van God te ervaren. Hoe intensief of laks men deze tijden in de dag ervaart hangt van jezelf af. Het islamitische gebed wordt lichamelijk en geestelijk uitgevoerd. Men staat en buigt en legt zijn voorhoofd op de grond terwijl men God lofprijst. Dit verplichte gebed is afhankelijk van tijd, reinheid van persoon en reinheid van plaats. Het smeekgebed, dat kan worden vergeleken met het bidden dat hier bekend is, kan op elk moment van de dag ongeacht tijd en plaats worden verricht. De tijden van de verplichte gebeden zijn afhankelijk van zonsondergang en zonsondergang; deze tijden verschuiven elke dag een paar minuten.

Het eerste gebed: van de dageraad tot zonsopkomst	winter 6.00	zomer 3.00
Het tweede gebed: één uur na het hoogste punt van de zon tot de namiddag	13.00	14.00
Het derde gebed: van de namiddag tot zonsondergang	14.30	18.00
Het vierde gebed: zonsondergang tot 1 uur erna	16.30	22.00
Het vijfde gebed: 1½ uur tot 2½ uur na zonsondergang	18.00	24.00

Het gebed, wanneer alleen de verplichte onderdelen ervan worden uitgevoerd, duurt 10 minuten.

Het gebed dient gereinigd te worden verricht?

Ja. Voor het gebed worden meestal de armen tot en met de ellebogen, oren, neus, mond en gezicht en voeten met water gereinigd. Ook dient bij een bezoek aan het toilet de schaamdelen en anus met water te worden schoongemaakt. Verder wordt het moslims sterk aanbevolen om een baard te laten staan, de snor kort te knippen en het schaamhaar en okselhaar te scheren (om hygiënische redenen).

Wanneer er een tekort is aan water of een gebrek aan schoon water, of in gevallen waarin het gebruiken van water in de buitenlucht tijdens een strenge vorstperiode een gevaar voor de gezondheid kan opleveren, is het toegestaan om een symbolische reiniging te verrichten. Hiervoor strijkt men met zijn handen over droog zand, stenen en daarna over zijn gezicht en armen.

Een moslim moet een volledige douche nemen na een zaadlozing of geslachts-gemeenschap. Ook wordt het sterk aan-geraden om tenminste voor het vrij-dagsgebed een volledige douche te nemen. Ook hiervoor geldt dat indien er een tekort aan water bestaat een sym-bolische reiniging voldoende is.

Aan welke voorwaarden dient een ge-

bedsplaats te voldoen?

De plaats van het gebed dient vrij te zijn van uitwerpselen, urine, bloed en alcohol. In principe kun je als moslim overal ter aarde bidden. Hoewel het een beetje moeilijk is tijdens een bivak, wanneer alles kletsnat is. Maar het is niet echt onoverkomelijk. In de normale legeringsgebouwen geeft dit helemaal geen problemen, omdat er vrij vaak zolders of lokalen leeg staan die de soldaat dan kan gebruiken. Het gebed hoeft in principe met de reiniging mee niet langer te duren dan ± 20 min. Dus in de normale omstandigheden kan men dit in de kantine-pauzes doen. Indien men een reis onderneemt langer dan ± 96 km dan is men in de islam reiziger. Voor hen gelden vanwege de zwaarte van de reis verlichte geloofs-verplichtingen. Dit houdt in dat het middag- en namiddagebed met de helft verkort mag worden. Ook het nachtgebed mag met de helft verkort worden. Ook mag men de middag en de namid-daggebeden in één keer verrichten. Als ook het zonsonderganggebed en het avondgebed. Deze faciliteiten gelden ook voor heel zieke mensen of voor hen die zich in een noodsituatie bevinden.

Het vasten

Waarom vasten moslims?

Ze vasten om de nabijheid van God beter te ervaren. Want wanneer je aan het vasten bent dan komt er een heel stuk

zelfbeheersing bij kijken. De enige die werkelijk kan weten of je aan het vasten bent is God. Op deze manier word je dan een stuk bewuster van zijn aanwezigheid. Wanneer men aan het vasten is, van de dageraad tot zonsondergang, is het niet toegestaan om: te eten, te drinken, seksueel contact te hebben, roken en op iets te kauwen om de honger te verdrijven. Je ben vrijgesteld van vasten wanneer je ziek (ook wanneer een vrouw ongesteld is), bejaard of op reis bent. Je moet later de dagen die je niet hebt gevast inhalen. De ouderen moeten elke dag dat ze niet hebben gevast een arme voeden. Deze maand is vrij intensief, niet zozeer vanwege het niet eten en niet drinken, alswel vanwege het slaapgebrek. Je vast in de zomer van 02.00 tot 22.00. Het programma in de vastentijd ziet er als volgt uit: Wanneer de dageraad aanbreekt stop je met eten om 02.00 uur. Een uur later ga je dan slapen. Als je moet werken, dan sta je na vier uur slaap op om 07.00 uur. Wanneer je van je werk komt dan kun je ook een paar uur gaan slapen. Om 22.00 uur verbreek je je vasten. Om 23.30 uur ga je naar de moskee waar uit de Qur'aan (in het Arabisch) wordt voor-gelezen. (Na 30 dagen is de Qur'aan uit-gelezen) Om 0.45 uur is het afgelopen, waarna je dan naar huis gaat voor extra gebeden of om te slapen.

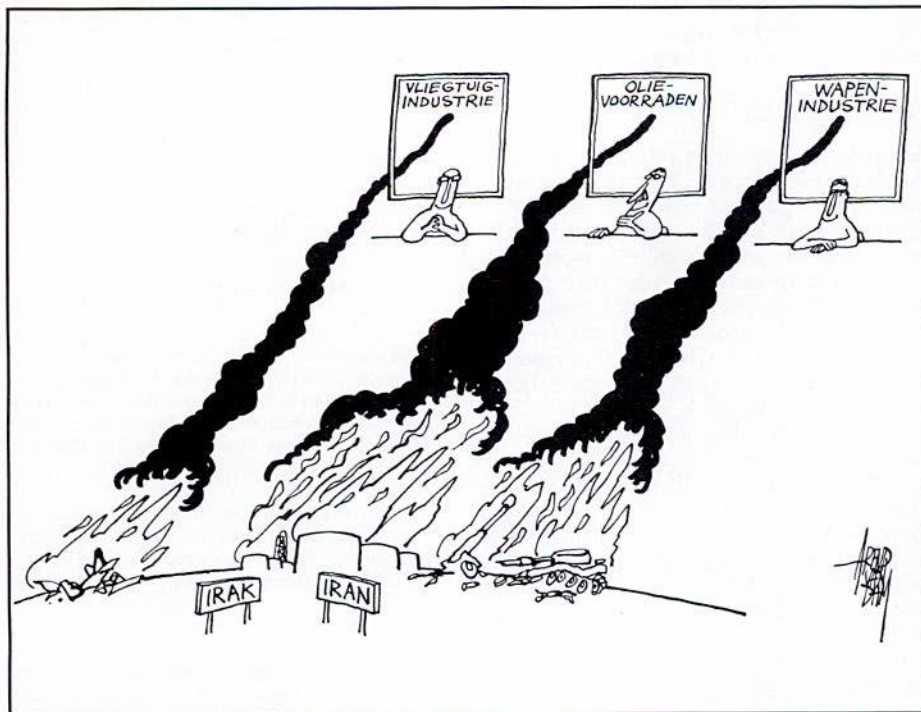
Je zou verwachten dat maar weinig moslims deze maand, vanwege de zwaarte, vastende doorbrengen...?

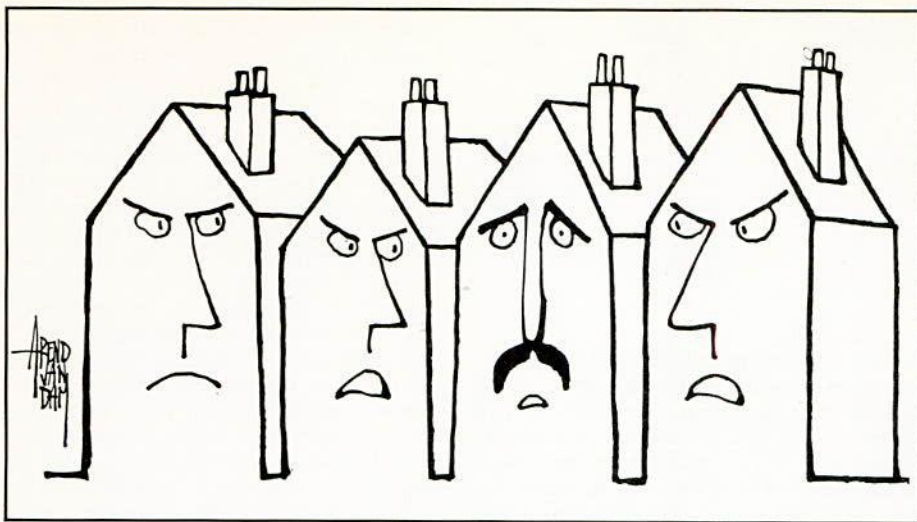
Het tegendeel is het geval. De ramadan is de gezelligste maand voor de moslims. Elke avond om het vasten te verbreken staat er iets speciaals op tafel. Vaak gaat men ook bij vrienden of familie eten. Het leven begint in de moslim-landen dan ook tijdens het vasten 's avonds.

De moslim-kalender is gebaseerd op 12 maan-maanden van 29 of 30 dagen. Dit komt in de praktijk er op neer dat het islamitisch jaar ten opzichte van het christelijke jaar 11 dagen opschuift. Bijvoorbeeld: de ramadan voor 1988 was van 17-4 t/m 17-5. Echter voor 1990 van 25-3 t/m 25-4. Dit houdt in de praktijk in dat men de ramadan in elk jaargetijde kan meemaken. In de winter 8 uur per dag vasten en in de zomer 20 uur lang. De problemen waar men in militaire dienst door ramadan mee te maken kan krijgen liggen niet zozeer op het fysieke (vooral in de zomermaanden) maar meer op het psychologische vlak, het geïsoleerd staan in een maand van gezelligheid.

Moslims drinken geen alcohol?

Het is voor een moslim verboden om alcohol te gebruiken. Dus ook geen rumbonen of moncherie bonbons. Moslims mogen ook geen varkensvlees eten en slangen. Verder moet het vlees ritueel geslacht zijn. Het joodse kosher vlees mogen moslims ook eten. Verder is het verboden om varkensvet of gelatine (gemalen beenderen) te gebruiken. Sommige moslims eten geen varkens-vlees maar wel niet-ritueel geslacht vlees.

Vrouwen

Kun je iets vertellen over het schaamtegevoel van de moslims?

Moslims hebben een sterk schaamtegevoel. Dit schaamtegevoel wordt in de islam als positief beschouwd. In de praktijk zal een moslim zich dan ook nooit volledig ontbloten om samen met andere mannen onder de douche te gaan.

In het rapport van Tanercan²⁾ wordt een voorbeeld gegeven van een Surinaamse jongen die in Duitsland gelegerd was. Daar ging men gezamenlijk onder de douche, behalve die Surinaamse jongen dan. Zijn maten merkten dit, trokken zijn kleren uit en zetten hem onder de brandspuit. Ook met kamers vol gehangen met porno-foto's zullen moslims het moeilijk hebben. Het naar disco's gaan wordt moslims sterk afgeraden. Omdat de discotheek een plaats is waar beide sexen zich ontspannen en de kans dat op het einde van de avond deze ontspanning wat inspannender wordt niet helemaal ondenkbaar is. Gellet op het feit dat sex voor het huwelijk verboden is. Een moslim kan met meer dan één vrouw getrouwd zijn. In de tijd voor de islam mocht men een onbeperkt aantal vrouwen hebben. De islam bracht dit aantal terug tot een maximum van vier. Ook gaf ze evenveel rechten aan de vrouwen onderling. Dit houdt in dat wanneer men één vrouw een kado geeft men de anderen ook een geschenk moet geven. Men mag ook niet meer nachten met de ene vrouw doorbrengen dan met de andere(n). Het toepassen van polygamie is gebonden aan voorwaarden. Wanneer de eerste vrouw chronisch ziek zou zijn of onvruchtbaar, dan is het de man toegestaan een tweede vrouw te nemen. De vrouwen behouden vanzelfsprekend het recht om te scheiden. De normale situatie in de moslim-landen is echter dat de meeste huwelijken monogaam zijn.

Diverse vrouwen bekleden kaderfuncties in de Nederlandse krijgsmacht. Mogen moslims bevelen van een vrouw aannemen?

De vraag dient eigenlijk algemener te

worden gesteld. Is het mogelijk voor een moslim bevelen van een niet-moslim op te volgen? Het antwoord luidt: Ja, mits de bevelen niet tegen de islam zijn. Opdrachten om, in tijd van oorlog, vrouwen en kinderen te doden of bevelen die ingaan tegen het nakomen van religieuze plichten hoeft men niet op te volgen. In de islamitische wereld is het vrouwen toegestaan bezit te verwerven. De meeste beroepen staan dan ook open voor vrouwen. Uitzonderingen zijn het beroep van rechter en leider of bevelhebber van de strijdkrachten. In deze functies beslist men vaak over vrijheid, gevangenschap, leven en dood. In de islam gaat men er van uit dat de vrouw niet altijd in staat is evenwichtige beslissingen te nemen. Dat de beslissingen die een vrouw neemt soms beïnvloed kunnen worden door depressie of pijn tijdens de menstruatieperiode, zwangerschap, enz.

Moslims in Nederland leven echter niet in een islamitische wereld, dus dient men de bevelen van een eventueel vrouwelijk kaderlid op te volgen. Uiteraard zolang die bevelen niet tegen de islam zijn. Het blijft echter voor traditionele moslimmannen een lastige zaak.

Krijgsmacht

Heeft het optreden van Khomeiny en de oorlog tussen Iran en Irak niet gezorgd voor een negatieve kijk op de islam?

Het negatieve beeld ten opzichte van de islam dat nu door de media wordt getaleerd gaat terug tot vóór de middeleeuwen. Toen de islam zich begon te verspreiden werden veel christenen moslim (niet door Heilige Oorlogen!). Het christendom heeft nu een miljard volgelingen. De islam, 600 jaar later begonnen, heeft ook ongeveer een miljard volgelingen (VN-gegevens 1983). Het islamitische oosten heeft voor het christelijke westen altijd iets bedreigends gehad. De kerken hebben steeds getracht een zo negatief mogelijk beeld te schetsen van deze 'heidenen'. Nu zou men verwachten dat met de toename van de ontkerkelijking dit negatieve beeld ook minder zou worden, maar het tegendeel is eerder het geval. Met het versnellen van de sekularisatie neemt min of meer

gelijktijdig het superioriteitsgevoel van de Europeanen ten opzichte van Arabieren en andere soorten 'Indianen' alleen maar toe.

Is het voor moslims mogelijk in de krijgsmacht te functioneren en tegelijkertijd hun geloof te belijden?

Moeilijke vraag. Zelf heb ik de krijgsmacht voortijdig verlaten door een beroep te doen op de wet gewetensbezwaren militaire dienst, vanwege mijn kernwapenbezwaren voortkomend uit mijn islamitische overtuiging. Wanneer moslims mij vragen of ze de krijgsmacht in zullen gaan dan heb ik een sterke neiging om nee te zeggen.

Kijk, de islam is een wereldgodsdienst toepasbaar voor elke tijd en plaats, dus ook voor de Nederlandse krijgsmacht. Het grote probleem voor een moslim in de krijgsmacht is dat hij altijd overal alleen voor staat. In zijn eentje moet hij zijn rechten bevechten. Er is geen krijgsmacht-imam (islamitische geestelijk verzorger W.H.) om hem te helpen of te steunen bij het oplossen van zijn problemen. Wanneer hij een commandant treft die hem op de hoogte stelt van de 'Regeling faciliteiten voor Joodse, Moslims en Hindoe militairen'³⁾ en hem worden daadwerkelijk die faciliteiten ook gegeven, dan kan hij, onder normale omstandigheden, daarmee uit de voeten. Moeilijker wordt het voor een moslim gedurende de ramadan, zeker wanneer dat samenvalt met meerdaagse oefeningen.

Samenvattend: het moet mogelijk zijn voor een moslim zijn geloofsverplichtingen na te komen en tegelijkertijd zijn dienstplicht te vervullen. Onderschat echter niet de enorme druk die op de enkele moslim van 18-19 jaar in zo'n situatie komt te liggen.

Bedankt voor het gesprek

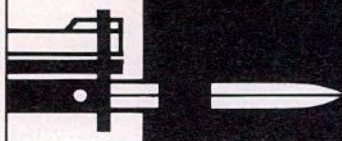
Wim Heij

1) "'Kleurloos' kijken naar mensen. Etnische groepen in de krijgsmacht' is gratis verkrijgbaar bij iedere humanistisch geestelijk verzorger of rechtstreeks bij: Bureau hoofd-raadsman, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist (tel. 03404-14436).

2) E.C. Tanercan: 'De integratie van etnische minderheden binnen de Nederlandse krijgsmacht. Een eerste verkenning.' Uitg. KMA afd. Sociologische en psychologische studies. Breda, 1984.

3) 'Regeling faciliteiten voor Joodse, Moslim en Hindoe militairen' dd. 13 augustus 1981 (landmachtorder 55.6/16, nummer 81021).

prikkels

De super militair

Voor een wijziging van het Amerikaanse beleid was 'geen enkele ruimte aanwezig' aldus staatssecretaris Van Houwelingen, in een brief aan de Tweede Kamer. Met andere woorden: wij doen wat de Amerikanen van ons verlangen. Het ging om de verplichte aidstest voor militairen, die voor oefening of opleiding naar de VS moeten. Dat onze staatssecretaris daarmee akkoord ging, ligt in de lijn van zijn beleid. Het eens zo principiële atoompacifistische CDA-kamerlid Van Houwelingen ziet al jaren 'geen enkele ruimte aanwezig' en heeft al lang zijn opvattingen van toen over boord gegooit.

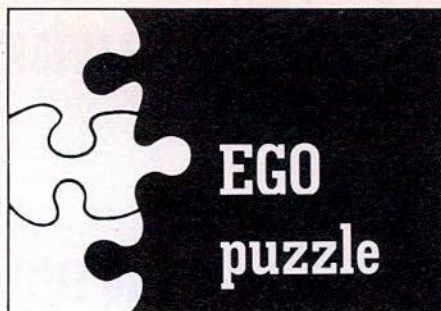
Maar hier heeft hij toch eigenlijk een onaanvaardbare hoeveelheid water bij de wijn moeten doen met betrekking tot zijn christelijk uitgangspunt. Immers bij het voldoen aan deze Amerikaanse eis, lijkt toch de christelijk ethische grens overschreden. Het ligt in de lijn dat straks ook een DNA-onderzoek een eis wordt om deel uit te mogen maken van de NAVO-strijdkrachten. Zo'n onderzoek zet pas zoden aan de dijk. Al het onbetrouwbare gespuis binnen de krijgsmacht kan dan worden weggezuiverd. Beter nog, je krijgt dan pas militairen met een juiste mentaliteit. Wie dan die mentaliteit bepaalt is duidelijk.

Petrus: 'Hoho, dat gaat zo maar niet, eerst een aidstest'

Uit VN-Terzijde van 30-4-88

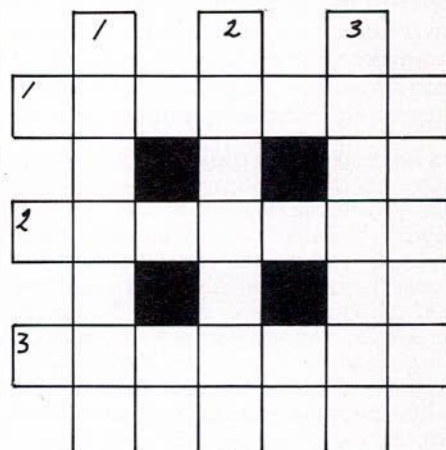
Het geeft ongekennde mogelijkheden zo'n DNA-onderzoek bij militairen. Je ziet al jaren van te voren dat ze een hartinfarct krijgen. Die kunnen vervroegd worden afgevoerd, dat is enorm kostenbesparend. Ook het nieuwe promotiebeleid van de krijgsmacht 'van confectie naar maatwerk' was al aardig afgestemd op die ontwikkeling. Aan de hand van bloed-, sperma-, haar- en huidonderzoek zijn veel gegevens te halen om de juiste man op de juiste positie te plaatsen. In de beoordelingslijst van de militair komt een medische bijlage - de DNA-lijst - waar elke commandant zijn gegevens uit kan halen voor het goed functioneren van de troep. Een eenvoudige computer geeft op invoer van DNA-gegevens elk antwoord op alle personeelsproblemen.

Tijdens de tweede wereldoorlog waren ze daar ten oosten van onze landsgrens reeds mee bezig. We hebben dat collectief veroordeeld, zowel vanuit een

De oplossing van de puzzle in het vorige nummer luidt: 1. biljard; 2. lerares; 3. aardbei; 4. dossier.

Hieronder een puzzle waarin de drie juiste woorden zowel horizontaal als vertikaal ingevuld dienen te worden. De omschrijvingen luiden als volgt: 1. eetwaar; 2. mooie plannen; 3. knap.

christelijke als humanistische levensopvatting. De christenen veroordeelden dat vanuit de bijbel, zoals bij hun standpunt over abortus of euthanasie.

Maar nu Amerika dat wil gaan we onderscheid maken tussen mensen die sero-positief en sero-negatief zijn. Er ontstaat een 2e-rangs mens, waarover de staatssecretaris van het Christelijk Democratisch Appél zegt dat voor hen een alternatieve loopbaan zal worden gezocht.

Probleem wordt, hoe moet men de soorten militairen uit elkaar gaan houden. Mogelijk een actie voor de ideeënbuorganisatie. Een speciaal insigne op het uniform of wordt het toch een tatoeage op de huid, dat is meer gebeurd. Ongetwijfeld komen we eruit, met als resultaat een super-krijgsmacht bestaande uit super-militairen en militairen in een alternatieve functie.

Cor Out

'Over de muur'

Popmuziek in de DDR

Popmuziek is inmiddels een fenomeen van wereldomvang geworden. Niets en niemand heeft de opmars van de muziek die bij uitstek de jonge generatie in allerlei landen aanspreekt kunnen stuiten.

Die mondiale opmars heeft tot gevolg gehad dat je, waar je ook ter wereld komt, de muziek van Michael Jackson, George Michael en Madonna kunt aanhoren, of dat je kunt dansen op de 'Beat' van het Engelse producers-trio Stock, Aitken & Waterman. Het lijkt wel of de moderne popsound met de snelheid van het geluid rond de wereld raast.

Het feit dat jongeren over de gehele wereld met popmuziek in aanraking kwamen heeft niet alleen tot gevolg gehad dat men de platen van de Amerikaanse en Engelse popartiesten is gaan kopen. Er gebeurde nog iets anders: jonge mensen gingen zelf de instrumenten ter hand nemen om hun eigen popmuziek te maken.

Bij het maken van die eigen popmuziek brengen muzikanten vaak de dingen die ze zelf meemaken en iets uit hun eigen leefwereld samen met de popmuziek die van buiten komt. Je ziet dan popstijlen ontstaan die typisch zijn voor een bepaald land of een bepaalde streek. Zo kenden we in Nederland de 'Haagse Beat' en een paar jaar geleden nog was er sprake van een Nederlands-talige popexplosie. En wat te denken van de regionale pop van groepen als Normaal in de Achterhoek en de Jansse Bagge Bend in Limburg.

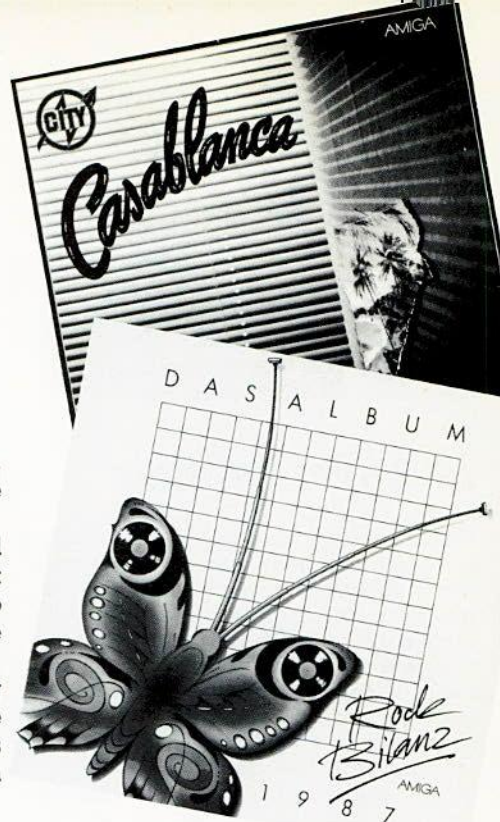
D.D.R.o.c.k.

Een land waarvan je zelden of nooit iets hoort als het om popmuziek gaat is Oost-Duitsland, ook wel de D.D.R. genoemd. Wat we over popmuziek in het oostblok horen heeft vaak betrekking op 'spectaculaire gebeurtenissen', waarbij niet zelden de suggestie wordt gewekt dat popmuziek in de DDR vrijwel verboden is.

Popmuziek is echter niet verboden in Oost-Duitsland, integendeel, er bestaat een levende rock-scene aan de andere kant van de muur, de D.D.R.o.c.k bestaat. Ook in Oost-Duitsland heeft de 'aankomst' van de Engelse en Amerikaanse popmuziek een inheemse rock-golf teweeg gebracht.

De DDR kent al jaren talrijke groepen die zeer uiteenlopende soorten popmuziek maken. Er zijn net als in andere landen bekende en minder bekende groepen. De bekendste groep in de DDR is de groep 'City'. Andere populaire DDR-bands zijn onder andere Silly, Phudys, Pankow, Lift en Karat.

Lange tijd was het in Oost-Duitsland noodzakelijk om, wanneer je wilde optreden, gediplomeerd muzikant te zijn. De laatste tijd krijgen muzikanten ook toestemming om op te treden wanneer ze hebben aangetoond over voldoende vaardigheden te beschikken, ook al hebben ze geen diploma. Ook in de DDR huldigt men het principe dat men een groep naar kwaliteit moet uitbetalen. In

het Westen wordt de prijs van de band bepaald door de wetten van vraag en aanbod. In de DDR wordt de band ingeschaald door mensen die van overheidswege belast zijn met het beoordelen van groepen. Aan de hand van de klasse waarin de groep is ingedeeld, wordt het bedrag bepaald dat de groep krijgt voor live-optreden.

In Oost-Duitsland kent men geen platenfirma's die elkaar beconcurreren, zoals in het Westen. De enige platenmaatschappij die de DDR rijk is heet Amiga. Groepen die een plaat willen uitbrengen zijn aangewezen op het Amiga-label. Net als in Nederland en andere Westerse landen kan een groep proberen de maatschappij van haar kwaliteiten te overtuigen. Vaak ook worden er opnames van een groep gemaakt die vervolgens via de radio worden uitgezonden. Wanneer er veel positieve reacties van het publiek zijn wordt de muziek op plaat, meestal een elpee uitgebracht. De platenmaatschappij Amiga hecht weinig belang aan single's. In het westerse systeem worden single's door de platenmaatschappij als 'trekkers' voor de elpee gebruikt. Wanneer een single door de radio en televisie wordt opgepikt en een hit wordt, heeft dat meestal tot gevolg dat van de elpee ook veel meer exemplaren verkocht worden.

In de DDR kan de groep, eventueel in samenspraak met de platenmaatschappij, besluiten slechts één of twee nummers van een elpee voorlopig vrij te geven voor uitzending via de radio. Op die manier kan er sprake zijn van een hit, zonder dat het bewuste nummer ooit op een single is verschenen.

'Rockbilanz'

Ieder jaar brengt Amiga een dubbel-el-

'Lift', met als tweede van links zanger Werther Lose

pee uit die betrekking heeft op de rockmuziek van het voorafgaande jaar. Op het dit jaar uitgekomen dubbelalbum 'Rockbilanz 1987' staan een twintigtal songs van evenzoveel bands. Van die nummers werden er een negental opgenomen door de DDR-radio, de rest werd op de band gezet in de studio van de platenmaatschappij.

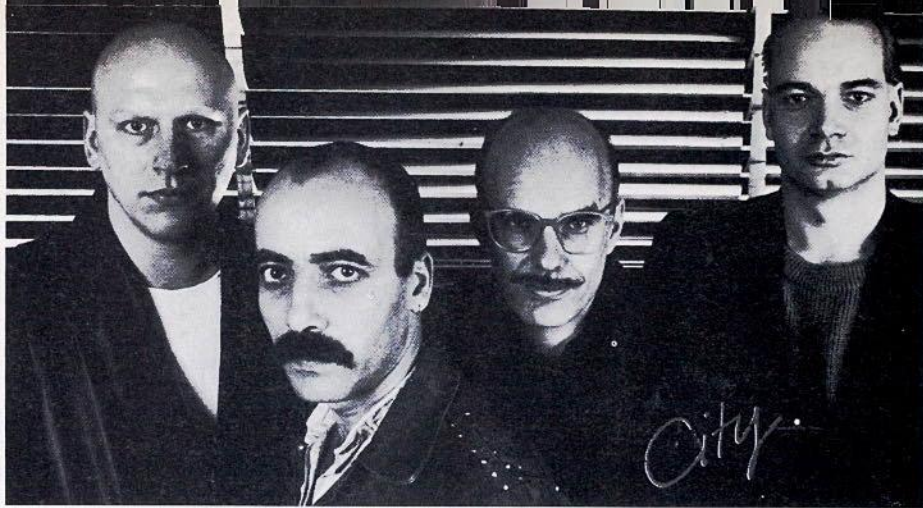
De muziek van de bands is qua stijl nogal verschillend. Sommige nummers zijn stevige rocksongs, sommige zijn ballads, andere zijn dansnummers, terwijl er zelfs een rockabilly nummer op staat van een groep die zich 'Rock'n Roll Orchester' noemt.

Eén ding hebben ze echter overduidelijk gemeen, de teksten van alle songs zijn in het Duits en de muziek is zo opgenomen dat de teksten verstaanbaar zijn.

De vraag die bij ons westerlingen in verband met de teksten opkomt is natuurlijk: hoe zit het met de censuur?

Werther Lose is de zanger van de groep 'Lift'. Hij zegt daarover: „We moeten de teksten voorleggen aan de platenmaatschappij en die stelt regelmatig vragen, waarna wij onze bedoeling uitleggen. We moeten vaak vechten voor onze teksten. Meestal kunnen onze argumenten de platenmaatschappij overtuigen.“ Het belang dat de groep 'Lift' aan de teksten toekent blijkt uit het motto dat de groep gekozen heeft: 'Power und Poesie'.

Peter Wicke is hoofd van het onderzoekscentrum populaire muziek van de Humboldt Universiteit in Oost-Berlijn en was mede verantwoordelijk voor de samenstelling van een muziekencyclopedie over rock-, pop-, jazz- en folkmuziek. Daarnaast publiceerde hij een tweetal andere boeken met de respectievelijke titels 'Rockmusik' en „Anatomie des Rock'. Hij wijst op een ander gemeenschappelijk element in de muziek van de Oostduitse bands. De DDR-rock is sterk beïnvloed door de Midden-

'City' maakte 'Casablanca', de plaat van het jaar '87

Europese 'Liedermacher' traditie. De Oostduitse rock is veel melodieuzer dan de Engelse en Amerikaanse. De sterke nadruk op de teksten vloeit naar alle waarschijnlijkheid ook uit die traditie voort.

'Album des Jahres: Casablanca – City'

Jaarlijks wordt in de DDR de plaat van het jaar uitgeroepen. Aan de fans wordt gevraagd hun favoriete elpee te noemen. Vervolgens kiezen een aantal muziekkeners uit de tien meest genoemde, de elpee van het jaar. Tot plaat van het jaar 1987 werd gekozen de elpee 'Casablanca' van de groep 'City'.

'City' werd al in 1972 opgericht. De groep bestaat uit vier leden, waarvan de oudste 42 jaar en de jongste 36 jaar is. De line-up van de band bestaat uit zang, akoestische gitaar, elektrische gitaar en keyboards. Opvallend is dat de basgitaar afwezig is. De groep bestaat sinds 1980 in de huidige samenstelling. In dat jaar verliet de bassist de band en de overblijvende leden besloten hem niet te vervangen, en de baspartijen over te laten nemen door de synthesizer. De groep ging de toekomst

tegemoet onder het motto: „Ohne Bass und ohne Haare mit City in die 80er Jahre“ (Zonder bas en zonder haren met City in de tachtiger jaren).

De elpee bevat melodieuze, toegankelijke popsongs met Duitse teksten. Begrip van de teksten is bij deze muziek welhaast onontbeerlijk om de gehele strekking van de songs te kunnen begrijpen.

Melancholie is volop aanwezig op deze elpee. In het titelnummer 'Casablanca' zijn de stemmen van Humphrey Bogart en Ingrid Bergman uit de gelijknamige film te horen. 'Chinema Hall' geeft een sfeerschets van legendarische filmtheaters in Berlijn met klinkende namen als Gloria, Astoria, Chinema Hall, Odeon, Alhambra, Kristall en Kapitol. Nog meer impressies uit het filmtheater in 'Pfefferminzhimmel', dat gaat over het meisje dat de snoep in de bioscoop verkoopt en ervan droomt in een tropisch paradijs te leven. 'Zum Beispiel Susanne' verhaalt over de geschiedenis van Berlijn (Oost en West) van na de oorlog, waar Susanne geboren werd. 'Nachts in meinen Träume' lijkt een vlucht voor het leven van alledag te zijn. 'Halb und Halb' laat zien dat je alles van allerlei kanten kunt bezien, je bent half kaal, je glas is half leeg en de helft van de wereldbevolking krepeert, 'Gute Gründe' weerspiegelt de twijfel aan de zin van het leven. 'Noch 'n Bier' is een modern drinklied.

'Casablanca' is zonder meer een elpee die de moeite waard is om te beluisteren en aan te schaffen. Je zult haar echter tevergeefs zoeken in de platenwinkels. Ook zul je City waarschijnlijk nooit op de radio te horen krijgen. City treedt regelmatig op aan deze kant van het ijzeren gordijn. Wellicht dat ze ooit een keer naar Nederland komen.

Het blijft moeilijk te bevatten dat we de popmuziek die aan de andere kant van de oceaan gemaakt wordt, ieder uur van de dag op de radio horen, en dat de muziek die op een afstand van acht auto-uren van ons land wordt gemaakt, nooit op de radio te horen is en zelfs niet in de platenwinkel te koop is.

Paul Rutten

Egolezers wiens interesse is gewekt voor een of meer van de bovenstaande songs of platen kunnen zich wenden tot Paul Rutten op het redactie-adres.

De film 'Casablanca' was inspiratiebron voor de DDR-groep 'City'

„Ik werk liever met m'n handen“

Werken in zuivel aan lekkerder produkten

Door al de milieuproblemen en mestoverschotten zijn er steeds meer boeren die op een andere manier willen werken. Zonder chemische bestrijdingsmiddelen die later in ons drinkwater terecht kunnen komen. Met een natuurlijke bemesting – koeiemest – op akkers en weilanden, zonder kunstmest. Met niet te veel koeien per hectare: 1 á 2 en geen 5 á 6. Dan raakt het natuurlijk evenwicht niet verstoord.

De melk van die koeien heet dan 'biologische' melk. Melk zonder toegevoegde rotzooi, zeg ik maar. En van die melk maken Eelco en Lidwien de Boer op hun kaasmakerij 'Karwij' allerlei zuivelprodukten die heerlijk smaken.

In Rolde, vlak bij Assen, had EGO-redakteur Wim Reinders een gesprek met hen.

Eelco kreeg zijn eerste werkervaring op een 'biologisch' werkend zuivelbedrijf, een zelfkazende boerderij in Ottersum. Dat was een stichting op niet-commerciële grondslag, waar hij zijn vervangende dienstplicht vervulde. Omdat hij nooit in zijn leven mensen dood wil schieten, had Eelco een beroep op de Wet Gewetensbezwaren Militaire Dienst gedaan. Na 1½ jaar dienstvervangend werk is hij daar nog 2 jaar blijven hangen.

Dat Eelco bij die zelfkazende boerderij terecht kwam, was niet toevallig. Hij heeft zijn opleiding gehad op de middelbare levensmiddelen en technologische school, de zuivelrichting, want die sprak hem erg aan. Hij ging toen op zoek naar bedrijven die op een goeie manier zuivel verwerken, zonder dat er teveel gerotzooid wordt. Het werk in de gewone zuivelindustrie beviel hem niet zo.

Via de knoppen

Eelco: „Ik heb stage gedaan in een normale melkfabriek en daar veel excursies naar toe gehad. Het enige wat je daar doet, dat is een paar slangen aan koppelen; je zit achter een computertje, een monitortje. Een paar knoppen drukken, verder zit je de hele dag de krant te lezen. Als er een storing is, moet je pas wat gaan doen. Vervelend werk is het. Soms moet je proeven doen op het laboratorium, maar dan zit je honderd keer hetzelfde te doen op een dag.

Wanneer je in een kaasfabriek komt, dan zie je aan de ene kant de melkwagens staan. De melk zie je niet, die gaat door leidingen. Aan de andere kant zie je dan op een gegeven ogenblik de kaas over de lopende band wegglijden. Een paar mensen staan op knoppen te drukken en dan gaat de kaas van de ene kamer naar de andere kamer. In feite

„kaasmakerij“
Karwij

Hunebedweg 4
9451 AP Rolde
05924 - 2863

Kleinschalige zuivelverwerking van biologische melk

maakt men de kaas zo via de knoppen en ik werk liever met mijn handen. En dan graag op een zo natuurlijk mogelijke manier, zonder hulpstoffen.“

Natuurlijke produkten

Op dat kaasverwerkend bedrijf in het zuiden merkte Eelco dat er veel vraag was naar dit soort natuurlijke produkten. Er ging zelfs kaas naar het noorden toe. En het verdeelcentrum had gevraagd of zij niet iemand wisten die zuivel wilde gaan verwerken in het noorden. Dat scheelt transportkosten.

Het bedrijf in Ottersum werd steeds groter, waardoor Eelco het niet meer leuk vond. Het begon steeds meer op lopende band werk te lijken.

Lidwien: „En als je daar alleen maar werknemer bent, kun je niet doen wat je zelf beter vindt. Langzamerhand groeit dan het idee om voor jezelf te beginnen. We wisten dat er wel een markt was voor 'biologische' zuivelprodukten.

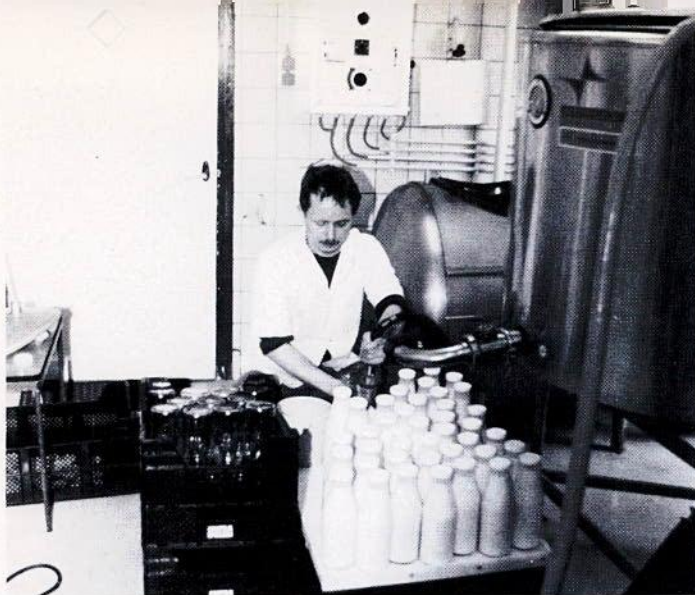
Eelco: „We woonden toen in Gennep, en zijn gaan zoeken naar een boer die goeie melk had. Dat ging eerst heel moeilijk, maar tenslotte vonden we een boer in Anderen en later dit pand in Rolde.“

Lidwien: „De laatste jaren komen er veel meer boeren die graag willen omschakelen naar 'biologische' melk. Door al die milieuproblemen en mestoverschotten is er nu duidelijk een tendens om op een andere manier landbouw en veeteelt te bedrijven.“

Hoe wordt melk kaas?

Eelco: „De melk wordt rauw verwerkt als die onze kaasmakerij binnenkomt. In kaasfabrieken wordt de melk gepasteuriseerd, verhit tot zo'n 65 graden, anders is het risico te groot dat de kaas niet goed van kwaliteit wordt. Die rauwe melk geeft ook een andere smaak: heet daarom boerenkaas.“

Eelco en Lidwien de Boer aan 't werk in hun kaasmakerij 'Karwij'

Die rauwe melk gaat eerst de kaastobbe in. Dat is een roestvrijstalen dubbelwandige tank waarin de melk wordt opgewarmd tot 29 graden. Dan komt er zuursel bij, om de kaas een beetje 'n zuurige smaak te geven; ook om de kaas beter te kunnen bewaren. Verder komt er stremsel bij, een enzym om de melk dik te maken. Het stremsel, $\frac{1}{4}$ liter op 1000 liter melk, werkt een half uur in op de melk. Dan is de melk gestremd, dik geworden als een soort gelatinepudding. Die massa wordt dan met veel messen gesneden, waardoor je een scheiding krijgt van wrongel en wei. Wrongel is een concentratie van vet en eiwit; wei is het waterige overblijfsel. Eigenlijk is kaas maken het waterige uit de melk halen en de rest bewerken. Van 1000 liter melk houd je zo'n 100 kg kaas over en 900 liter wei. De wrongeldeeltjes gaan eerst in netten om uit te lekken, daarna in vaten met een deksel er bovenop. Dat geheel gaat onder de pers, en wordt er een korst omheen gevormd. Verder gaat de kaas dan nog in de pekkel om de smaak te geven, de korst harder te maken en om de kaas beter te bewaren.

Na 2 à 3 dagen in het pekkelbad gaat de kaas in de opslag tot het moment van verkoop. Na 4 weken heet de kaas jong, na 9 weken jong belegen en na 4 maanden belegen. Twee keer per week wordt de kaas gekeerd en met een doek gepoetst. Normaal is dat er een laag plastic om de kaas wordt gedaan, maar dat gebeurt in een 'biologische' kaasmakerij niet. Zo komt er geen chemische antischimmelmiddel in de kaas. Als de kaas thuis gaat schimmelen, schraap je dat er gewoon af.

Camembert en karnemelk

Er wordt trouwens ook echte schimmelkaas gemaakt in het bedrijf: de waarschijnlijk enige Nederlandse camembert. Door de toevoeging van een witte schimmel komt er een korst op het kaasje en die zorgt ervoor dat de kaas na zo'n week of 4, 5 rijp is. Dat wil zeggen: zacht genoeg om te eten. De schimmelkorst is eerst heel hard.

Een lekker kaasje, uniek voor Nederland, en van gezonde kwaliteit.

De karnemelk van 'Karwij' wordt op de traditionele manier gemaakt. De volle melk van de boer wordt eerst gepasteuriseerd, waardoor de meeste bacteriën worden gedood. Die melk wordt dan zuur gemaakt door bacteriën die een frisse, zure smaak geven. Dat zuren duurt ongeveer 20 uur en dan gaat de melk in de karn. Dat is een grote ton die ronddraait en dan gaan de vetbolletjes in de zure melk aan elkaar kleven. Dat zijn dan de boterkorreltjes; dan is de melk gescheiden in boter en karnemelk. De boter wordt gewassen, gekneet en in pakjes gedaan. In de karnemelk zit dan helemaal geen vet meer. Eelco: „Dit is de echte karnemelk, zoals die vroeger ook gemaakt werd. Dat proef je. Een pak karnemelk in de supermarkt is niet gemaakt van de volle melk, maar van de afgeroomde melk. Er is niets gekarnd, maar ze noemen het wel karnemelk.“

Lidwien: „Doordat wij van de volle melk uitgaan, heb je die lekkere volle en zachte smaak aan de karnemelk, terwijl het niet vet is.“

'Boerenprodukten'

In de grotere supermarktketens probeert men steeds meer 'boerenprodukten' na te maken. Er is boerenlandmelk, boerenkarnemelk te koop om te kunnen concurreren tegen de produkten van zelfkazende boeren. De klant lijkt langzamerhand zijn en haar smaakgevoel terug te krijgen.

Lidwien: „Boerenkarnemelk zegt eigenlijk dat het melk is die gekarnd is, gewoon karnemelk dus. Je moet er wel bij denken dat het niets met 'biologisch' te maken heeft.“

Eelco: „Het 'biologische' in onze produkten kun je herkennen aan het Eko-merk. Ekologisch is onze manier van werken: rekening houden met wat goed is voor de natuur en daarom ook goed voor de mens. Biologisch-dynamische boeren doen dat ook. Bij elkaar noemt men dat wel 'biologisch'.“

Waarom 'biologisch' werken?

Lidwien: „De hulpstoffen plastic en salpeter bij de kaasbereiding zijn eigenlijk

niet nodig. Onze kaas is ook lekker en goed. We hebben extra belegen kaas in de winkel liggen, dus ook onze kaas is heel goed houdbaar. Je moet wat sekuurder werken, maar het gaat prima.“

Eelco: „De kwark die we maken is gewoon kwark, zonder bindmiddel, verdikkingsmiddel, zonder enige toevoeging. In de zuivelindustrie gaan er wel andere stoffen door.“

Lidwien: „Er zijn enkele mensen in de winkel geweest die nooit kaas konden eten, omdat ze er ontzettend jeuk of uitslag van kregen. Heel voorzichtig hebben ze onze kaas geprobeerd te eten en daar kregen ze geen uitslag van. Dat heeft waarschijnlijk toch te maken met al die toevoegingen in de fabriek. De zuivelindustrie zegt wel dat het niet anders kan, maar het blijkt dus dat het er best zonder kan en dan zie je ook dat je veel lekkerder produkten krijgt.“

Bij heel veel dingen die je koopt: koekjes, broodbeleg, frisdrank, het zit vol kleur- en geurstoffen. Daar word je niet goed van, soms letterlijk. Het hoeft ook niet, als je met goede grondstoffen werkt. Overal zit wel erg weinig in, maar als je alle kleine beetje bij elkaar optelt...

Moeder Aarde

Lidwien: „In de winkel verkoop ik allerlei produkten zonder al die toevoegingen, vaak van 'biologisch' geteelde produkten. Soms is het wel véél duurder. Dat vind ik jammer, maar dat komt omdat het nog op zo kleine schaal gebeurt.“ Als steeds meer mensen die gezonde produkten gaan kopen, zal de prijs ervan naar beneden gaan. Zonder dat die produktie meteen grootschalig moet worden. In de winkel in Rolde kopen steeds meer mensen die goede produkten. Ook mensen die dat soort winkels eerst maar erg vreemd vonden. Maar dan horen ze van de burens of kennissen dat ze daar van die lekkere kaas en karnemelk hebben en ook van die lekkere koek.

En dan komen ze wel. Dat is goed voor hun eigen lichaam en ook voor het grote lichaam dat we wel eens Moeder Aarde noemen.

Wim Reinders

'Ironweed'

Jack Nicholson en Meryl Streep aan de zelfkant van de wereld

De Argentijn Hector Babenco is een regisseur die zich duidelijk aangetrokken voelt tot de outcast, de verschoppeling, de drop-out. Maar dan wel als die figuren zich toch nog als strijdbare wezens gedragen, zich er niet onder laten krijgen en opkomen voor zichzelf en het schamel recht dat ze soms nog maar hebben. In 'Pixote' volgde hij een straatboefje in een grote Zuid-Amerikaanse stad, in 'Kiss of the spiderwoman' registreerde hij het leven van twee mannen, een politieke activist en een homofiel, in een gevangenis. In zijn nieuwste film 'Ironweed' liet Babenco zich inspireren door het schemerig volk dat de voornaamste rol speelt in de roman waarvoor auteur William Kennedy in 1983 de Pulitzerprijs kreeg.

Ironweed maakt deel uit van de z.g. Albany-trilogie, waarvan de andere twee delen ook verfilmd zullen worden.

In deze eerste verfilming zien we hoe hoofdpersoon Francis Phelan, een zwerver die aan alcohol verslaafd is, zijn dagen doorbrengt. Hij trekt veel op met Rudy, een jongere man die kanker heeft maar daar geen enkel punt van maakt. Sinds kort is Francis, als de film begint, weer terug in zijn geboortestad Albany. Hij krijgt een baantje op het kerkhof. Als hij daar is, besluit hij om eerst het graf van zijn zoontje Gerald op te zoeken. Gerald, zo blijkt stap voor stap, is de oorzaak geweest dat Francis zijn vrouw en zijn twee andere kinderen in de steek liet en volledig op drift raakte. Toen het kind twee weken oud was, liet Francis hem uit z'n handen vallen, en Gerald kwam zo ongelukkig terecht dat hij overleed. Francis kan die schuld absoluut niet verwerken.

We ontdekken hoe hij, in die schimmige wereld die de zelfkant van de maat-

schappij heet, een aantal kennissen heeft gemaakt. Behalve Rudy is er namelijk ook nog Helen. Evenals Francis heeft Helen vroeger een normaal leven geleid. Maar doordat haar broer en haar moeder haar bedrogen, brandde er ook bij haar van binnen een draadje door, en zo zwerft de eens gevierde zangeres en muziekpedagoge als een slons langs de straat en is af en toe zelfs bereid om groezelige mannen van dienst te zijn als ze dan een nachtje bij ze achter in een afgedankte auto mag slapen. Helen heeft min of meer een relatie met Francis, voor zover je daar in hun situatie nog van kunt spreken.

Francis besluit om zijn gezin na de 22 jaar dat hij is weggebleven, toch weer op te zoeken. Zijn vrouw is niet getrouwd, en ontvangt hem, na de eerste schok bijna warm. Hij neemt een bad, scheert zich en krijgt een maaltijd voorgezet. Blijven zou ook zeker tot de mogelijkheden behoren, althans waar het

Jack Nicholson weer magistraal in 'Ironweed'

zijn vrouw betreft. Ook Francis' zoon Billy maakt zijn vader geen verwijten, maar met zijn inmiddels volwassen dochter verloopt het contact heel wat stroever. Natuurlijk kan Francis niet blijven. Daarvoor heeft hij te lang in een totaal andere wereld geleefd, volgens normen die in alles verschillen van wat in Amerika geaccepteerd heet. Bovendien voelt hij zich verantwoordelijk voor de behoeftige Helen, die hem meer nodig heeft dan zijn eigen vrouw.

In de loop van het verhaal komen er, naast deze lijn, steeds meer details uit Francis' verleden naar boven. Zoals een moord die hij per ongeluk beging tijdens een staking. Wanneer hij in de bus zit, staat opeens de dode in het gangpad en vraagt Francis uitleg. Er zijn meer doden in Francis' leven, en ze duiken voortdurend op en confronteren hem met de dingen die hij niet kan verwerken. Vooral deze scènes zijn uitzonderlijk knap en sfeervol gemaakt, met de doden in lichte kleding en met witte gezichten, maar verder net zo normaal als de levenden om hen heen. Francis is, ondanks z'n maatschappelijke neergang, toch een man die zich blijft verdedigen, die probeert aan te tonen dat het de omstandigheden zijn die een mens tot bepaalde daden kunnen brengen.

Jack Nicholson stond genomineerd voor een Oscar, en hij had hem van mij mogen krijgen voor zijn rol Francis. Hij houdt iets onverzettelijks, ondanks z'n smerige kleren en z'n stoppelbaard. En hij weet zelfs regelmatig humor te verwerken in de manier waarop hij de zwerver neerzet. Meryl Streep als Helen kon mij, tot m'n grote verbazing, veel minder overtuigen. Ze ziet er onherkenbaar uit, maar als ze haar mond opendoet, zie je opeens dat 't een actrice is die een arme stakker speelt. Een enkele scène is geloofwaardig, maar van Streep verwacht je natuurlijk meer. Tom Waits en Carroll Baker spelen mooie bijrollen, maar Nicholson steelt de show. Een bizarre belevenis, zo meelopen aan de hand van een man die, in diezelfde maatschappij als de respectabele Amerikaanse burgers, een geheel eigen baan heeft gezocht. Een beklemmend tijdsbeeld.

Leo van Opzeeland

Meryl Streep en Jack Nicholson als twee zwervers in 'Ironweed'

film

in 't kort

Babette's feast

Met een heleboel Oscar-uitreikingen was ik het dit jaar niet eens, maar de keuze van *'Babette's feast'* tot beste buitenlandse film kon mijn goedkeuring volledig wegdragen. De film is gemaakt naar een novelle van de Deense schrijfster Karen Blixen (van *'Out of Africa'*). Het verhaal gaat over eten en over een starre kerkgemeenschap, die ervaart dat er profane geneugten bestaan waardoor een mens zich soms hier op aarde al in de hemel kan wanen. Blixen drijft een beetje de spot met die al te stijlvolle geloofsbeleving, die maakt dat mensen bijna stikken in hun eigen deugdzaamheid, maar daardoor tegelijk intolerant en pedant worden.

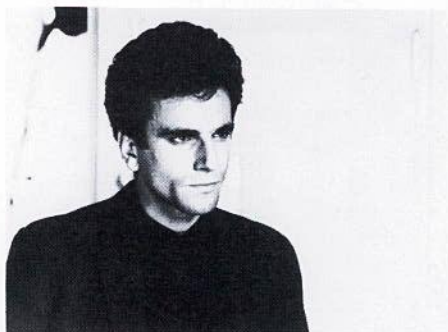
Stephanie Audran in *'Babette's feast'*

In een klein plaatsje aan de Deense kust woont een dominee met twee mooie dochters. Hij zorgt ervoor dat ze niet trouwen en hem tot zijn dood blijven verzorgen. Jaren later klopt er een Française bij de zusters aan. De dominee is dan allang dood. De vrouw vraagt onderdak, op voorspraak van een kennis in Parijs, die vroeger bij de dominee over huis is geweest. Ze wordt opgenomen en kookt veertien jaar lang de sobere maaltijden voor de dames. Dan wint ze, helemaal in Parijs, de loterij. Het geld wordt haar opgestuurd en ze vraagt of ze voor de zusters en de leden van de parochie een maaltijd mag klaarmaken. Die maaltijd wordt een staaltje haute cuisine waar de kerkangers aanvankelijk van schrikken, maar die hen gaandeweg verandert in milde, vergevingsgezinde en een tikje aangeschoten lieden. Dan pas vertelt de geheimzinnige Française Babette, dat ze in Parijs een beroemde chefkok was en dat ze haar gave om te koken als een talent, door God gegeven, beschouwt. De film is schitterend om naar te kijken en de uiteindelijke climax, de overdadige maaltijd is om

bij te likkebaarden! Stephane Audran is een voorbeeldige, ingetogen Babette. Regie was van Gabriel Axel.

The unbearable lightness of being

Iedereen die de beroemde roman *'De ondraaglijke lichtheid van het bestaan'* van Milan Kundera had gelezen, zei dat dat boek niet te verfilmen was. Om er dan, als Amerikaan met nog maar één succesfilm op je naam (*'The right stuff'*) toch aan te beginnen is moedig. Philip Kaufman bracht die moed op, en zie, hij leverde een film af waar alom in lyrische bewoordingen over wordt geschreven. Daniel Day Lewis speelt de rol van de harsenchirurg Tomas die in Praag woont en naast z'n werk alleen maar belangstelling voor vrouwen heeft. Zijn

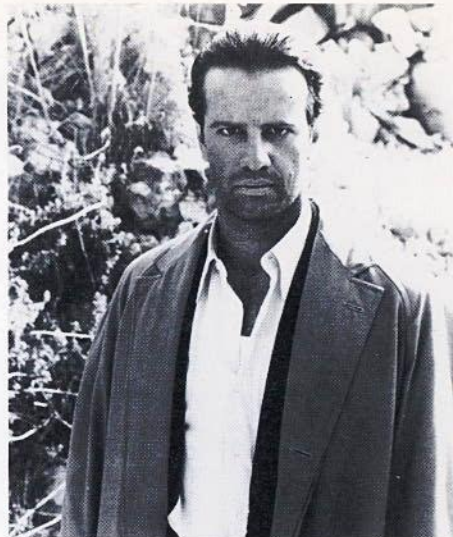

Daniel Day Lewis in *'De ondraaglijke lichtheid van het bestaan'*

eerste vriendin laat hem volledig vrij, maar het meisje dat later bij hem intrekt, heeft daar meer moeite mee. Behalve deze amoureuze verwickelingen krijgt Tomas ook te maken met de politiek. Het is 1968, de Russen vallen de stad binnen, hij wijkt uit naar Genève maar komt toch terug en moet tijdelijk zijn beroep opgeven. Maar hij danst tussen alle voetangels en klemmen door, als gevolg van zijn individuele kijk op het leven, en zijn vermogen om alle dingen die ondraaglijk lijken, toch licht te zien. Vlak voordat hij samen met zijn Tereza verongelukt, zegt hij nog dat hij volmaakt gelukkig is. Kaufman heeft de toon van de film consequent lyrisch gehouden. Wat er ook gebeurt, alles blijkt onalledaags, excentriek en vooral op een magische manier 'licht'. Juliette Binoche en Lena Olin als de twee belangrijkste vrouwen in het leven van Tomas bleken ook feilloos aan te voelen wat de regisseur van hen verwachtte. Niet missen!

The Sicilian

Nog meer verfilmde literatuur, maar dan minder goed gelukt, *'The Sicilian'* van Mario Puzo (die ook *'The Godfather'* schreef) is door Michael Cimino op een ongelooflijk teleurstellende manier tot een film verwerkt. In de jaren vlak na de oorlog opereerde er op Sicilië een jonge volksheld, Salvatore Giuliano, die geld stal van de rijken omdat de armen honger hadden. Aanvankelijk werd hij op handen gedragen, maar nadat hij een speelbal was geworden tussen de plaatselijke maffia en de kerk, eindigde

Christophe Lambert in *'The Sicilian'*

hij tenslotte door de kogel uit het geweer van zijn beste vriend. Christophe Lambert kan de rol van de wilde strijder voor rechtvaardigheid die deze Giuliano was, niet aan. Hij maakt er een infantiele egotripper van, die voor een moordje meer of minder niet terugschrikt. Maar ook sterke acteurs als Barbara Sukowa en Terence Stamp weten weinig uit te richten met hun vaak ridicule teksten. Een misser van formaat dus. En dat van die man die met *'The deer hunter'* een van de mooiste films aller tijden afleverde!

Throw Momma from the train

Even lekker lachen met *'Throw Momma from the train'* dan maar! Danny de Vito debuteert als regisseur, en speelt tevens een van de hoofdrollen. Billy Crystal speelt de andere. De mannen hebben allebei een vrouw die ze uit de weg

Billy Crystal en Danny De Vito in *'Throw Momma from the train'*

willen ruimen: De Vito haat zijn oude moeder, Crystal krijgt een waas voor zijn ogen als hij maar denkt aan zijn uitgekookte echtgenote. Ze besluiten om *'Strangers on a train'* van Hitchcock in praktijk te brengen, waarbij ze elkaars moord plegen om zo elke verdinking te ontlopen. Veel vaart, goede grappen en voortreffelijke rollen, van de beide mannen maar ook van Anne Ramsey als de oude moeder (die voor die creatie een Oscar-nominatie kreeg).

L. v. O.

**EGO wenst zijn lezers een
zonnige en creatieve vakantie**

Seks, erotiek en macht op HV-televisie

Het HV-televisieprogramma Kwartslag besteedt deze zomer veel aandacht aan Seksualiteit, Erotiek en Macht. Wanneer dit EGO-nummer de lezers bereikt (medio juni) zijn zeker drie van de zes programma's reeds uitgezonden, te weten Seks op de wip (over de erotische en seksuele gevoelens van kinderen) op 26 mei, De Oppas op 2 juni en 'Ik wacht wel beneden' op 9 juni. Op 16 juni, van 22.05 tot 22.20 uur op Nederland 3, komt de bekende cartoonist ANONE over deze onderwerpen aan het woord en over de laatste twee discussieprogramma's van elk veertig minuten berichten we hier wat uitvoeriger.

Baas boven baas (23 juni)

In elke relatie, of het nou een werk-, vriendschaps-, ouder/kind- of liefdesrelatie is, is er sprake van machtsverschillen. We staan daar nauwelijks bij stil. Behalve als het machtsverschil gekombineerd wordt met seks. In situaties waar de één afhankelijk is van de ander, zoals bijvoorbeeld die van werkgever-werknemer, docent-leerling of dokter-patiënt, is een seksuele relatie vaak meteen verdacht.

Maar wat verandert er in zo'n relatie als er seks bij komt? En zijn die machtsver-

schillen per definitie een obstakel voor een erotische relatie? Wie probeert er binnen een dergelijke verhouding wat te bereiken? Impliceert het verkeren in een machtspositie binnen een seksuele relatie het misbruiken ervan? En waarom zou je niet iets mogen bereiken door middel van erotiek en seks?

Seks als topsport of de Macht van de Mythen (21 juli)

Seksualiteit wordt beheerst door een aantal ongeschreven spelregels die door de meeste deelnemers worden gehanteerd. Seks moet bijvoorbeeld spontaan, anders wordt het niks. Een beetje kerel moet scoren, een erektie betekent dat er ook geneukt moet worden. En wee het stel dat onder de wekelijkse rondetijd van 2.4 komt.

Het hoogste genot is gelijktijdig klaar-komen, al het andere is een mislukking en derhalve ook niet plezierig. Seks behoort relatiegericht te zijn. Op zijn minst gebeurt het uit genegenheid, liefst uit liefde. We hebben misschien onze wilde perioden, maar uiteindelijk gaat het toch om settelen en een vaste seksuele relatie.

Geven al deze regels en „musts" onze werkelijke behoefte weer of zijn het

slechts mythen waar iedereen bewust of onbewust last van heeft?

Deze programma's bestaan uit een combinatie van documentaire en gedramatiseerde onderdelen. De uitzendingen op de donderdagen 23 juni en 21 juli zijn steeds op Nederland 3 van 20.30 tot 21.10 uur.

Nieuw boekje over humanisme

Over het humanisme bestaat maar één echt standaardwerk: 'Grondslagen van Humanisme', geschreven door Jaap van Praag, de grondlegger van het Humanistisch Verbond. Dan zijn er boekjes over het Humanistisch Verbond (veertig jaar), boekjes met interviews met humanisten en de zeer lichtvoetige brochure 'Het voordeel van twijfel'. Maar een modern gedegen maar niet te zwaar boekje daar tussen in hebben we in Nederland (nog) niet. In België bestaat dat inmiddels wel. Het heet 'Humanisme Vandaag' en is vorig jaar uitgegeven door het Humanistisch Verbond België.

Humanisme Vandaag is de verwoording van een humanistische visie op mens en wereld. Het gaat in op vrijzinnige uitgangspunten en humanistische waarden als zingeving en zelfbepaling. Gelukkig niet steeds zo loodzwaar als je uit al dit soort termen zou kunnen opmaken. Een citaat: „Die zelfbepaling houdt ook in dat humanisten zich nooit de genoegens van het leven hebben onzegd. Genot klinkt in hun oren niet als een vloek, maar integendeel als een zegen. En wars als ze zijn van elk dualisme nooit het fysieke genot van het zogenaamde geestelijke genot gescheiden." Wat betreft de algemene uitgangspunten van humanisme en van het Humanistisch Verbond is het boekje evenzeer geschikt voor Nederlandse als voor Belgische lezers. De konkrete uitwerking van een en ander laat je echter wel beseffen dat het is geschreven voor burgers van een ander land en een andere samenleving.

Humanisme Vandaag (144 blz.) is een uitgave van het Humanistisch Verbond Antwerpen, België, uitgegeven door uitgeverij EPO, Berchem. Het is in Nederland te bestellen bij het Humanistisch Verbond in Utrecht. Prijs f 13,50 voor leden, f 15,50 voor niet-leden (exclusief portokosten: f 3,-). Als je f 16,50 of f 18,50 overmaakt op giro 58 t.n.v. Humanistische Pers, Utrecht, o.v.v. „Humanisme Vandaag" krijg je het zo spoedig mogelijk toegestuurd.

ADVERTENTIE

PRIVACY

HET ONDERWERP VAN 'T SPECIALE ZOMERNUMMER
VAN HET MAANDBLAD HUMANIST

HAAL NU DE HUMANIST IN HUIS,
SLECHTS EEN TIENTJE VOOR
DE REST VAN HET JAAR!

DE HUMANIST LAAT IEDERE MAAND
BOEIENDE MENSEN AAN HET WOORD,
BELICHT AKTUELE ONDERWERPEN NET
EVEN ANDERS EN SCHENKT AANDACHT
AAN ZINNIGE ZAKEN DIE HET OVERDENKEN
WAARD ZIJN

BLIJF OP DE HOOGTE
OOK ALS JE DIENST-
TIJD EROP ZIT!

MAAK f 10,- OVER OP GIRO 58
VAN DE HUMANISTISCHE PERS
UTRECHT ONDER VERMELDING
VAN: "PROEF-
ABONNEMENT E88"

Sportfotografie wordt kunst

Normaal gesproken dien je een sportfoto aanschouwd te hebben, wil je er een oordeel over kunnen geven. Een beschrijving in woorden is te oppervlakkig, te weinig beeldend. 'Valpartij in Bloomington' zegt niets. 'Vier wielrenners tuimelen van de fiets, waarbij zowel hun ledematen als rijwielen in elkaar verstrikt raken' vertelt al iets meer en toch blijft de informatie onvoldoende. Het beeld zelf spreekt de duidelijkste taal en laat details zien, die in woord te veel ruimte zouden vergen. Hoe zou bovendien de gelaatsuitdrukking van de vallende coureurs adequaat kunnen worden beschreven.

Toch hoeft je de mooiste sportfoto van de laatste tijd niet eens gezien te hebben om te weten dat-ie briljant is. Het gaat om de foto die Guus Dubbelman voor de Volkskrant maakte na de Europa Cup II-finale. Bosman leunt op die foto half tegen Danny Blind aan. Kennelijk heeft Bosman zojuist tranen weggeveegd, want dat hij geweend heeft is onmiskenbaar. Danny Blind is in burgertenuue, want hij kon zich immers al na een kwartier aankleden, omdat hij uit het veld werd gestuurd.

Verschillen

Het is aardig om iets nader in te gaan om het verschil tussen beide foto's. Je hoeft er bovendien geen deskundige voor te zijn, zoals bij de appreciatie van kunstwerken dikwijls het geval is. Het eerste, zeer voor de hand liggende onderscheid is, dat de wielersfoto is genomen tijdens de wedstrijd, terwijl Bosman en Blind elkaar troosten ná de wedstrijd. Ik herinner me een bekroonde World Press-foto, gemaakt ten tijde

van de Vietnam-oorlog, waarop een Amerikaan op het punt staat een Vietcong-strijder te liquideren. Het pistool is gericht op het hoofd, elk moment kan de kogel komen. Veel minder dramatisch (en niet bekroond) zou de foto zijn geweest, als slechts het lijk na de executie zou zijn getoond. Kortom, het fotografisch vastleggen van het beslissende (nieuws)moment is veelal het indmo-36rukwekkendst.

In die zin zou ook de hier afgedrukte wielersfoto gekozen kunnen worden tot sportfoto van het jaar. Maar het opvallende is, dat nieuwswaarde, actualiteit op 'knippen op het juiste moment' kennelijk overvleugeld kan worden door iets anders. Misschien is 't het eenvoudigst om dat andere de 'symboolwaarde' te noemen.

Symboolwaarde

De fietsfoto heeft geen symboolwaarde. Het is een val, het is toeval, wat tijdens de opname gebeurt. De bij Blind troostzoekende Bosman zegt zonder woorden

echter alles wat er te zeggen is: een mislukte wedstrijd, een mislukt seizoen, een man in burger die uit het veld werd gestuurd en misschien het seizoen nog had kunnen redden, als hij geen overtreding had begaan. Bosman, die bovendien een schitterend schot in de tweede helft gekeerd zag door de doelman van Mechelen, Bosman, die op dat moment op het punt stond voor Mechelen of Anderlecht te kiezen en dus bijna in eigen (toekomstig) doel had geschoten, Bosman, die dus Ajax gaat verlaten, daarmee de teloorgang van de club onderstrepnd. Wie de foto op zich laat inwerken ziet een jaar Ajax en een Europacup-finale aan zich voorbijtrekken. Elke tekst is eigenlijk overbodig.

Maar nogmaals: de foto hoeft niet te worden getoond. Iedereen kent Bosman; met weggeveegde tranen ziet hij er nauwelijks anders uit. Iedereen kent Blind, nee niet iedereen kent Blind, maar iedereen weet hoe de gemiddelde voetballer eruit ziet: een haardos van kunstkrullen en een snor om enige volwassenheid te suggereren. Het aantal snordragers onder beroepsvoetballers ligt procentueel – zoals bekend – ver boven het landelijk gemiddelde. We krijgen hier dus nog een versterking van de symboolwerking. Deze, er zeer gemiddeld uitzienende Blind, staat niet alleen model voor de Nederlandse voetballer, maar in het bijzonder ook voor de voetballer die uit het veld wordt gestuurd. De beetje domme, enigszins vulgaire, ten onrechte omhooggevallen bestuurder van een Alfa.

Lichaamstaal

Keren we kort terug naar de wielersfoto, dan blijkt die al deze toegevoegde waarde te ontberen. We zien een gebeurtenis die niet typerend is voor wielrennen en zelfs de ogen van de wielrenners voegen weinig toe, omdat ze voor het merendeel bedekt zijn. Het is vooral één mond, die uiting geeft aan schrik en toeval. Opmerkelijk genoeg verliest deze vorm van 'nieuwsfotografie' terrein in de sport.

De Ajax-foto van Dubbelman was in zekere zin veel beslissender dan een eventueel beeld van Den Boers doelpunt voor Mechelen. Zo zien we in sportkaternen steeds vaker atleten lijden in plaats van een beslissende demarrage plaatsen, opwaaiende zomerrokjes van hockeysters (om aan te geven dat werkelijke topsport nog wel iets anders is dan spelen op een kunstgrasveld) en zo laat het overigens tot mislukken gedoemde maandag programma van Studio Sport c.s. op Nederland 3 inmiddels zelfs de blote achterkant van een bekend topsporter zien, omdat presentator Hans Böhm gefascineerd is door lichaamstaal. Door Symbolen dus. Ooit zal de camera de sport tot werkelijke kunst verheffen.

Hans van Wissen

De Antillen op weg naar onafhankelijkheid

Ex-premier Don Martina: „Nederland moet niet gaan dringen”

Curaçao is vanouds de plaats, waar Nederlandse mariniers vele maanden van hun diensttijd doorbrengen. Bijna twintig jaar geleden, in de meidagen van 1969, dreigden ze ook daadwerkelijk in actie te moeten komen, toen in de hoofdstad Willemstad rellen uitbraken en gebouwen in brand werden gestoken. Hun aanwezigheid werkte tenslotte remmend. Rien Robijns maakte voor EGO een reportage over de situatie in onze laatste kolonie, die het economisch zeer moeilijk heeft en waar duizenden ambtenaren moeten worden ontslagen. „Maar we klimmen stap voor stap uit het dal”, aldus ex-premier Don Martina.

Voor de buitenstaander had het veel weg van een operette, toen eind maart de Antilliaanse regering viel. Op een maandagmorgen bleef het Statenlid 'Papa' Goddet, eens de grote actieleider tijdens de rellen van 1969, weg van de Statenvergadering, die daarom niet kon doorgaan. 's Middags deelde hij mee een regering niet meer te kunnen steunen, die „hoofden van gezinnen zo onmenselijk en arrogant de wacht aanzegt”. En 's avonds kon premier Don Martina, wiens regering steunde op die ene zetel meerderheid in het Antilliaanse parlement, niet anders doen dan zijn ontslag indienen. De volkmond wist het wel: bij het ontslag van duizenden ambtenaren, nodig om 's lands financiën enigszins te saneren, zouden ook enkele familieleden en partijgenoten van Goddet het slachtoffer worden en dat zou deze radicale politicus niet hebben gepikt.

Vriendjespolitiek

In ieder geval werd duidelijk hoe het

Antilliaanse ambtenarenapparaat de afgelopen jaren zo groot had kunnen groeien: vriendjespolitiek. Volgens het Nederlandse bureau Beerenschot, dat in de arm was genomen voor een 'objectieve analyse', was het dan ook hoog nodig scherp in de bureaucratie te snijden om de staatskas weer enigszins gezond te maken. Een operatie, die ook door Nederland als voorwaarde werd gesteld voor het verlenen van honderden miljoenen guldens extra steun, waarom een Antilliaanse delegatie half mei in Den Haag kwam vragen.

Wanneer we (demissionair) premier ir. Don Martina dezer dagen voorleggen, dat Nederland nog niet erg gelooft in het effect van de Antilliaanse maatregelen op dit terrein en daarom niet bij voorbaat losjes met de geldbuidel rinkelt, spuwt de anders zo bedaarde Antilliaanse politicus meteen vuur. „Waar we mee bezig zijn is werkelijk heel ingrijpend en komt sociaal zeer hard aan, hoe men daar in Nederland ook over denkt”, zegt hij. „Laat ik u bijvoorbeeld

Don Martina: „We klimmen stap voor stap uit het dal”

vertellen, dat wij in 1986 nog 12.000 ambtenaren op de pay-roll hadden staan, nu praten we al over minder dan 10.000. Andere semi-overheidsbedrijven zijn gehalveerd. Dit jaar zal de omvang van het personeelsbestand bij het land en van het eiland Curaçao nog met 15 percent worden verminderd. Dat zijn toch forse ingrepen, maar we moeten die ontslagen ambtenaren wel een wachtgeld of een afvloeiingsregeling aanbieden. Daardoor neemt het begrotingstekort de komende twee jaar tijdelijk toe. En daar hebben we mede overbruggingssteun van Nederland voor nodig.”

Blozend

Uiterlijk oogt Curaçao in ieder geval niet als een achtergebleven gebied, dat het water tot aan de lippen staat. Vanaf de traag op en neer deinende schipbrug over de Sint Annabaai in Willemstad ziet men drie gezichten van het eiland, die blozende trekken tonen. Links onder de kolossale Julianabrug ligt nevelig stomend de twee jaar geleden op het nippertje door Venezuela geredde voormalige raffinaderij van Shell. Rechts wordt de horizon bepaald door de wolkenkrabber van het luxe Plaza-hotel, symbool van de veramerikaanse toeristenindustrie. Voor ons strekt de Handelskade zich uit. Bekende oud-Hollandse gevels en eeuwenoude handelshuizen. Teder rode en geel geschilderd en lieflijk gestuct. Olie, toerisme en

Curaçao: straatbeeld en...

handel: daar moeten de Antillen het ook in de toekomst van hebben.

We laten ons meezuigen met een stroom van honderden toeristen die net van een cruiseschip afkomen. Ze worden bijna vanzelf de binnenstad van Willemstad binnengeleid, waar in talloze winkels de luxe van het Westen is samengestouwd. Het is dringen geblazen in de smalle oer-Hollands ogende passages. De tassen en portemonnees gaan open. In snel tempo worden shirts aangepast, horloges betast, goud en edelstenen gewogen. Men loopt elkaar in begeerte bijna onder de voet: camera's uit Japan, parfums uit Frankrijk, radio's uit Duitsland, grammofoonplaten en compact discs uit Amerika, horloges uit Zwitserland en juwelen uit Nederland. Belastingvrij.

Maar die fraaie verpakking dekt de werkelijke lading toch niet. Want de Antillen maken in economisch opzicht zeer moeilijke tijden door. De eertijds belangrijke pijlers van de welvaart, zoals de oliesector, het toerisme, de scheepsreparatie en de financiële offshore industrie, kalven sterk af of dreigen te verdwijnen. De toch al hoge werkloosheid is daardoor gestegen tot 29 percent (onder jongeren zelfs tot 55 percent), de betalingsbalans is negatief, de belastingopbrengsten lopen sterk terug en de overheidsbegroting kampt met steeds grotere tekorten. Het is dan ook zeker niet overal goud wat er blinkt. Daar getuigen de vele armoedige woningen net buiten de stad wel van, die als veredelde sigarenkisten in het landschap zijn gekwakt.

Toch is bij de Antillen de laatste jaren naast ontwikkelingshulp veel geld binnengekomen. Door de belastingopbrengsten uit de zeer bloeiende fiscale Antillen-route werd het als water verdiend: niet minder dan 470 miljoen gulden (op een totale begroting van een miljard) in het topjaar 1986 zelfs, in totaal 1,8 miljard gulden in de afgelopen vijf jaar. Daarmee hadden de Antillen een soort eigen aardgasbel van Slochteren aangeboord.

Maar de harde werkelijkheid is nu wel, dat die opbrengsten door de opzegging van het lucratieve Antilliaans-Amerikaanse belastingverdrag per 1 januari 1988 binnen drie jaar zullen kelderen tot zo'n 100 à 150 miljoen gulden en „het op dat punt nooit meer zal worden wat het was”, aldus Don Martina.

Noden

Had van dat vele geld, vragen we hem, niet iets gereserveerd kunnen worden voor de slechtere tijden? Is extra steun vragen aan Nederland niet de makkelijkste weg?

Don Martina: „Het is waar dat we de laatste vijf jaar bijna twee miljard gulden aan winstbelasting hebben binnengekregen uit die offshore-industrie. Maar de behoeften waren groter dan dat bedrag. De economische recessie heeft ons land enorm aangepakt. U moet niet vergeten dat we economisch

... beeld op straat

in alles van het buitenland afhankelijk zijn. De handel ging achteruit, het toerisme zakte in, er waren grote moeilijkheden in de olie-industrie. En als je dan een enorme werkloosheid van ongeveer een-derde van de beroepsbevolking hebt, heb je geld nodig om de grote noden te lenigen. Dat geld is zeker niet verspild. En zo onnatuurlijk is het niet dat je het daarvoor gebruikt. Nederland heeft zijn aardgasbaten ook gebruikt om bepaalde noodzakelijke voorzieningen mogelijk te maken.”

Toch wordt de toekomst met redelijk optimisme tegemoet gezien. Na de voorzet van Beerenschot wordt gewerkt aan een ingrijpend herstelbeleid, dat op twee fronten is ingezet. Aan de ene kant worden de overheidsfinanciën gesaneerd door duizenden ambtenaren te ontslaan en verschillende overheidsbedrijven te privatiseren, aan de andere kant wordt de economie opgepept om werkgelegenheid te scheppen. Verwacht wordt dat de private sector de komende vijf jaar voor tienduizend nieuwe banen kan zorgen. Daarbij wordt met name gegokt op een toename van het toerisme en op een grotere rol van Curaçao als handelscentrum. Binnenkort opent een ambitieus opgezet International Trade Centrum de poorten. „Een moderne herbevestiging van de handelsrol, die Curaçao zeg maar sinds VOC heeft gespeeld”, aldus de gezaghebber (burgemeester) van Curaçao, Ronald Casseres.

En Don Martina: „De initiatieven om de economie te herstellen beginnen echt vruchten af te werpen. Er zijn veel projecten in voorbereiding. Voor het eerst na tientallen jaren komt er nu een uitbreiding van de hotelruimte. Alle internationale hotelketens hebben Curaçao

de laatste jaren verlaten, nu komen ze terug. Dat duidt op vertrouwen. De internationale dienstverlening wordt verbeterd. De industrie ontwikkelt zich en als handelscentrum timmeren we duidelijk aan de weg. Dagelijks komen er op het ogenblik belangstellenden langs om over investeringen te praten. We kunnen zo concreet wijzen op ontwikkelingen die ons stap voor stap uit het dal halen.”

Doorbraak

Ronald Casseres spreekt in dat verband zelfs van een 'doorbraak'. „En wel in die zin”, zegt hij, „dat iedereen zich er nu van bewust is dat de zaak er beroerd voor staat en dat er echt iets gedaan moet worden. In brede lagen wordt eensgezind geaccepteerd dat de buikriem moet worden aangehaald. Een lichtpunt is vooral dat allerlei instanties nu eens samenwerken, die vroeger niets van elkaar wilden weten. Lange tijd leken de overheid en het bedrijfsleven onverzoenlijke tegenstanders. Dat wantrouwen is de laatste twee jaren verdwenen. Er waait een andere wind met als gevolg, dat de investeerders weer om informatie vragen.”

Toch lijkt als gevolg van de massa-ontslagen het onbehagen op Curaçao ondanks de vele mooie woorden te groeien en vrezende sommigen zelfs al weer voor een situatie als in 1969, toen Willemstad brandde als gevolg van grote weerstanden tegen de toenmalige politieke situatie en de mariniers te hulp moesten komen.

Premier Martina gelooft dat niet: „Het politieke leiderschap heeft de laatste jaren zo'n uitbarsting voorkomen. De situatie is in sociaal, politiek en psycho-

Foto's Rien Robijns

Beelden van...

logisch opzicht moeilijk. Maar we houden met de maatschappelijke groeperingen zeer intensief contact en er is begrip ontstaan voor de situatie, ook bij de lagere bevolkingsgroepen. Onverantwoordelijk leiderschap kan de zaak natuurlijk in de verkeerde richting brengen. Maar de ervaringen van de afgelopen twee, drie jaar wijzen erop dat we uit deze moeilijke toestand kunnen komen zonder een desorganisatie van de gemeenschap."

Tijd gunnen

Dat neemt niet weg, dat volgens een onlangs gehouden enquête 96 percent van de bevolking voor behoud van een staatkundige band met Nederland kiest, terwijl in zijn eigen partij het onafhankelijkheidsstreven altijd hoog in het vaandel heeft gestaan. Duidt dat

niet op een gering vertrouwen in eigen kunnen?

Don Martina: „Over onafhankelijkheid denk ik persoonlijk nog steeds hetzelfde. Maar er zijn nog veel onzekerheden, waardoor de mensen zeggen: wacht nog maar even met de onafhankelijkheid. Uiteindelijk zullen we alleen niet tegen de stroom in kunnen blijven gaan. Er is een sterke stroom in het Caraïbisch gebied en Latijns Amerika naar zelfstandigheid. Er komt een tijd dat Europa hier niets meer te zoeken heeft. Maar ons moet de ruimte en de tijd worden gegund. We moeten eerst een goede interne structuur zien te bereiken. Nederland moet wat dat betreft niet gaan dringen."

Rien Robijns

Doe niet zo emotioneel zeg!

We zaten gezellig in een café te praten over relaties. En opeens begon hij te snikken: liefdesverdriet.

Waarop een ander reageerde door te zeggen dat dat nog geen reden was om zo emotioneel te doen. Jongens huilen niet. Het aloude cliché. Ook al heb je nog zo veel verdriet, dat laat je niet zien. Vrouwen zullen dat in ieder geval (gelukkig) niet zo gauw zeggen. Het verbaast me elke keer weer, dat bijvoorbeeld jongens in militaire dienst – uiterlijk onbewogen – de meest ellendige situaties kunnen vertellen zonder ook maar één spier te vertrekken.

Griezelig is dat. Wat moet er wel niet gebeurd zijn als ze echt eens hun emoties laten zien?

Eerlijkheidshalve, ik raak er zelf erg van onder de indruk, als ik een jongen of man zie huilen. Dan moet het wel heel erg zijn, ja? Inderdaad. En toch zie ik liever tien mannen huilen dan één die dat niet doet, terwijl hij daar ook alle reden toe heeft. Huilen voorkomt – maar dat even terzijde – een hele hoop ellende jegens anderen.

Heel sterk vind ik het verhaal, dat ik lang geleden ergens las en dat me weer te binnen schoot naar aanleiding van die snikkende jongen in dat café. Dat ging over een vrouw, die niet slapen kon, omdat haar vriendje het met een ander had aangelegd. En die tijdens de zoveelste slapeloze nacht op de fiets stapte, naar de desbetreffende woning reed en daar met een verfspuitbus op de muren spoot: Ik kan niet slapen omdat mijn vriendje met een ander neukt.

Nu wil ik niemand op bepaalde ideeën brengen, maar ik vind dit kostelijk. Het is, laten we wel wezen, minder schadelijk dan andere vormen van geweld. Voorbeelden te over. Uit die overweging zou iedereen met een verfspuitbus moeten rondlopen, maar uit andere overwegingen is dit beslist weer niet heilzaam. Dus niet doen, tenzij je niet kunt janken.

Misschien moeten we om dat te leren, net als vader-, moeder-, dieren-, en valentijnsdag, maar eens een jankdag organiseren. Dát lucht pas op.

Freek Pol

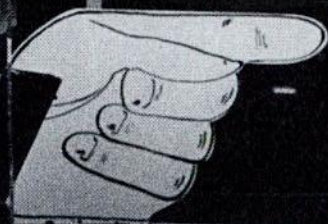

Foto's Rien Robijns

... St. Maarten

**GOEDKOPER
KAN NIET**

919

MARKT

Politieke tekenaars en hun werk

'Als ik dit vak niet deed, had ik allang een hartinfarct gehad'

Een goede politieke tekening zegt soms meer dan vele pagina's bedrukt papier. Vaak beperkt de spotprent zich tot goedmoedig getekend commentaar op alledaagse gebeurtenissen, gaat het om mistoestanden dan kan een politieke tekening knap venijnig zijn. Soms grijpt de politieke tekenaar naar het wapen van de karikatuur wanneer hij een persoon belachelijk wil maken. Een andere keer, bij tragische gebeurtenissen – zeer risikant, want er mag niet gelachen worden – neemt hij zijn toevlucht tot symbolen. Een prent kan dan heel ontroerend zijn. Nogmaals, een tekening kan heel veel zeggen. Vandaar dat nagenoeg ieder blad ruimte biedt aan politieke tekenaars.

Gelukkig verschijnt er ook regelmatig gebundeld politiek tekenwerk op de markt. Uit het dit voorjaar uitgekomen materiaal kozen we nieuwe bundels van Opland en Peter van Straaten en een verzameling (rijkelijk geïllustreerde) interviews met vijftien Nederlandse politieke tekenaars.

De tekenaars

'Tekenen is een ideale uitlaatklep voor agressie die het nieuws vaak bij me tweebrenghet. Andere mensen krijgen een hartinfarct' (Len Munnik). '... in een tekening kan ik mijn boosheid of ver-

driet vormgeven' (Arend van Dam). 'Waarom doe ik dit vak? Als een soort verweer, verdomme. Om nog iets er tegenin te zeggen. Eén keer in de vier jaar mogen we één stip zetten, en verder onze mond houden. Als ik dit vak niet deed had ik allang een hartinfarct gehad' (Opland).

'Mijn prenten zijn bedoeld om een beetje troost te geven' (Frits Müller). 'Als er geen ellende is, zou ik het zelf maken. In een perfecte maatschappij kun je alleen maar positieve tekeningen maken. D'r is toch niks vervelender dan dat?' (Stefan Verwey).

Bovenstaande uitspraken komen uit 'De politieke lijn', een bundeling portretten van bekende Nederlandse politieke te-

kenaars die Henriëtte Bonarius maakte, tussen mei '85 en oktober '87, voor het dagblad Trouw.

Naast grote overeenkomsten vallen er ook grote verschillen te constateren tussen deze 'politieke commentatoren'. Een nauwkeurig omschreven opleiding voor dit vak bestaat er niet. Frits Behrendt leek banketbakker te gaan worden, Theo Gootjes priester en Jos Collignon meester in de rechten. Stuk voor stuk blijken het eigennuttige zoekers te zijn, die pas na verloop van tijd hun draai in hun werk hebben kunnen vinden.

Alle tekenaars – misschien op Behrendt na – bewegen zich politiek links van het midden. 'Eppo Doeve was de enige goeie rechtse tekenaar die we hebben gehad' stelt Stefan Verwey vast. Toch is er bij geen van hen sprake van een partijpolitieke gebondenheid. Het type van de partijpropagandistische (vooroorlogse) tekenaar (zoals Albert Hahn) bestaat gewoon niet meer.

Wat ook opvalt is, niet zozeer dat de tekenaars een onafhankelijke positie innemen/opeisen t.o.v. hun redacties, maar dat daaruit zelden problemen ontstaan. Voor een deel vloeit dat voort uit het feit dat 'een tekening zich meer kan permitteren' (Arend van Dam), voor een ander deel heeft het zeker te maken met een vorm van zelfcensuur: 'Als een zaak meerdere kanten heeft die haaks op elkaar staan, waag ik me er niet aan' (Len Munnik).

Waarom de twee vrouwelijke tekenaars, Marlèn Nolta en Jo Nesbitt, in de bundel zijn opgenomen ontgaat mij totaal. Het vak van politiek tekenaar blijkt toch nog steeds een mannen-job te zijn. Vrouwelijke politieke tekenaars zijn er bijna niet, Degene die wel in het rijtje thuis hoort is Sylvia Weve. Bevreemdend dat de auteur niet op dat idee is gekomen, zoals het ook verbazing wekt dat Anone en Jaap Vegter ontbreken.

Desalniettemin is dit, voor liefhebbers

van de spotprent, een niet te versmaden boek.

Joop den Uyl

De bekendste politieke tekenaar van Nederland, Opland (ps. voor Rob Wout) mocht, vlak na de oorlog, bij Vrij Nederland clichés teren in het platenarchief. Tekenwerk leveren voor VN was er voor de jonge Opland niet bij. Wel tekende hij in zijn VN-periode voor diverse andere bladen. In die zelfde tijd werkte ook Joop den Uyl bij VN, als redakteur. Het feit dat ze tegelijkertijd bij VN werkten zal nauwelijks een rol gespeeld hebben in de verhouding tussen Opland en Den Uyl. In 'De politieke lijn' zegt de tekenaar over zijn relatie met politici: 'Ik hou de politici verre van me. Ik kom nooit in Den Haag. Het is corrumperend om politici tegen te komen'. Toch valt in zijn werk een zekere sympathie voor de sociaal-democratie te ontdekken, in het

'IK DENK DAT CLINT EASTWOOD DE VOLGENDE PRESIDENT VAN AMERIKA WORDT..'

bijzonder voor de kortgeleden overleden Joop den Uyl.

Ook uit de zojuist uitgekomen bundel 'Joop' (een verzameling tekeningen uit de Volkskrant en de Groene) valt de genegenheid, die Opland altijd al heeft gehad voor de knokker Den Uyl, duidelijk waar te nemen. Soms noemt hij hem 'De grote roerganger', dan weer 'Joop Caesar' om te eindigen met strijder 'voor een rechtvaardiger wereld'.

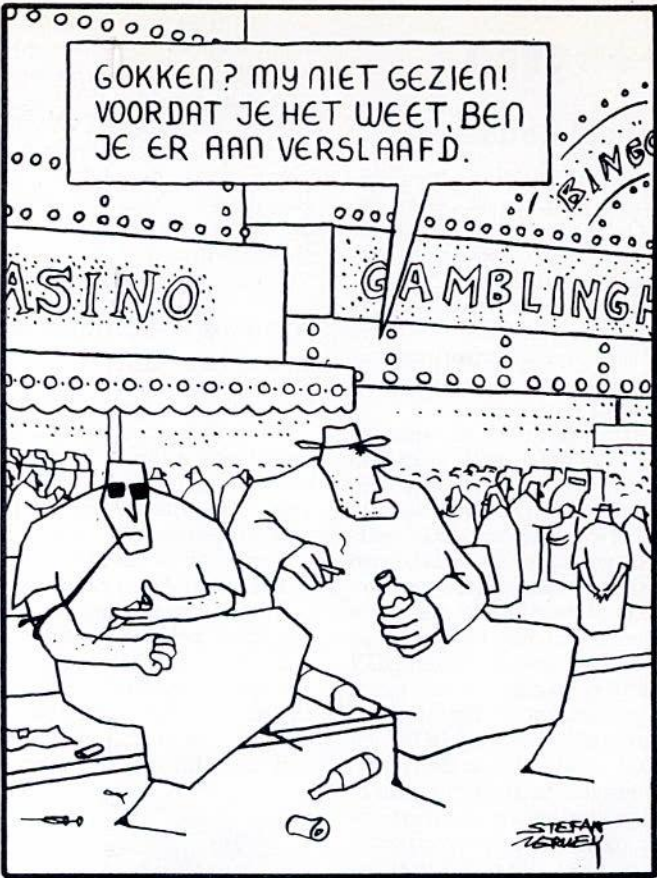
De tekeningen geven een aardig (maar uiteraard onvolledig) beeld van het tijdperk Den Uyl: de oliecrisis, zijn gevecht met de ondernemers en in het bijzonder VNO-voorzitter Chris van Veen, Van Agt, Wiegel, de historische tien zetels winst, de ziektekosten-affaire, het niet van de grond komen van 'zijn' banenplan, de atoombaken, enz.

De opbrengst van het boek komt ten goede aan het P.E.N. Emergency Fund, een afdeling van de P.E.N. die zich bezighoudt met daadwerkelijke hulp aan schrijvers en journalisten in nood.

De allerlaatste

In oktober 1967 begon Peter van Straaten in het dagblad Het Parool met de strip Vader en Zoon. Aanvankelijk eenmaal in de week, wat later drie keer per week. Tenslotte jarenlang dagelijks. In vrij korte tijd werd deze strip mateloos populair en dankzij de uitgeverij Van Gennep niet alleen bij de lezers van Het Parool.

De generatiekloof was in de strip lange tijd de konstante en de tijdgeest en de trends de variabelen. 'De zoon was links, de vader rechts. De zoon demonstreerde, de vader niet. De vader was

voor Ajax, de zoon juist niet. De vader ging joggen, de zoon juist niet.' Een voortdurende strijd, over alle mogelijke zaken van onbenullige kwesties tot wereldproblemen, is dan ook het gevolg.

In de zeventiende (!) bundeling strips, 'Vader en Zoon fini', kisten de conservatieve vader en zijn eeuwig studerende zoon Hans weer vrolijk verder over Madonna, kunst, literatuur, seksualiteit, porno, de computer, het vermogen van Lubbers en de glasnost. Zelfs na zoveel jaren doen de vriendelijke strips van Peter van Straaten het nog steeds uitstekend. De tekenaar lijkt nog minstens zo vitaal als zijn striphelden. Toch is dit de laatste Vader en Zoon-bundel, want eind december verscheen de allerlaatste strip in Het Parool. De tekenaar, in 'Vader en Zoon fini', over dit einde: 'Ik was Vader en Zoon niet zat, maar ik begon de strips zo ongelooflijk routineus te maken. Ik had het met gemak tot mijn dood kunnen volhouden, maar dan had ik het alleen voor de lezers gedaan.

Het was vakmanschap geworden en aan dat woord heb ik altijd een hekel gehad'.

Om de strip ook een natuurlijke dood te kunnen laten sterven werd de zoon uit de strip getekend: Hans verlaat het ouderlijk huis en gaat bij z'n vriendin Mariëtte wonen. Daardoor vallen vader en zoon uit elkaar en houdt de strip op. De vele liefhebbers zullen enige tijd nodig hebben aan dit idee te wennen. Velen zullen hopen dat de relatie die Hans is aangegaan niet lang zal standhouden. Van Straaten: 'Ja, als ik spijt zou krijgen kan ik het weer uitmaken tussen de zoon en zijn vriendin. Maar dat is onzin. Ik krijg geen spijt'.

Het is dus echt definitief afgelopen.

Wim Heij

'De politieke lijn' door Henriëtte Bonarius. Uitg. Veen, Utrecht, f 27,90
'Joop' door Opland. Uitg. De Harmonie, Amsterdam f 12,90.
'Vader en Zoon fini' door Peter van Straaten. Uitg. Van Gennep, Amsterdam, f 12,90.

Komen en gaan

Wisseling hoofd-raadsman

Op 1 juni jl. is hoofd-raadsman **Joos Sinke** met pensioen gegaan of beter gezegd met FLO, zoals dat in militaire kring heet. Talrijke collega's, medewerkers, vrienden en genodigden gaven 15 april jl. tijdens een drukbezochte afscheidsreceptie in het Coornherthuis te Zeist, blijk van hun waardering voor het vele werk dat Joos gedurende zijn hrm-periode heeft verzet.

De ruimte om uitgebreid verslag te doen van dit afscheid ontbreekt ten enenmale. Daarom volstaan wij hier met een enkel citaat, uit een van de vele toespraken, dat kenmerkend kan worden genoemd voor de woorden van waardering die aan zijn adres werden geuit: 'De grootste verdienste die je als hrm hebt gehad is dat men in Den Haag niet alleen weet dat er een dienst HGV in de krijgsmacht werkzaam is, maar dat deze ook wat voorstelt. Met tomeloze energie heb je elf jaar lang de belangen van de HGV - en indirect de belangen van de mensen in de krijgsmacht die een beroep deden en doen op de humanistisch geestelijke verzorging - bepleit en bevochten met o.a. als zichtbaar resultaat dat het aantal raadslieden gedurende je periode als hoofd-raadsman steeg van 19 naar 31.'

Elf jaar leidde Joos Sinke de dienst HGV. Bij zijn aantreden, 1 mei 1977, sprak hij in EGO zijn vrees uit dat 'de bijdrage van de g.v. naar kwantiteit en kwaliteit in de nabije toekomst op de proef zal worden gesteld.' Wat hij voorzag heeft inderdaad de afgelopen jaren in sterke mate het beeld van de gv in de krijgsmacht bepaald. Dat hij er desondanks gedurende 'zijn' periode in slaagde de HGV, tegen de verdrukking in, toch te laten groeien is daarom des te opmerkelijker. Joos kan, in menig opzicht, met voldoening op deze periode terugkijken.

Joos Sinke

Kees Roza

De op 1 juni aangetreden nieuwe hoofd-raadsman **Kees Roza** werd reeds per 1 augustus 1987 benoemd als raadsman en deed als zodanig een aantal maanden rayonervaring op aan de SROKI in Ermelo. Vanaf januari dit jaar bereidde hij zich in Zeist voor op en nam reeds taken waar van het hoofd-raadsman-

schap. Kees Roza is 40 jaar, studeerde sociale pedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam, was enige tijd bestuurslid van de afdeling Amsterdam van het Humanistisch Verbond, vervulde diverse beleidsfuncties op het terrein van de (geestelijke) gezondheidszorg en was laatstelijk directeur van de Stichting Gezinsverzorging Amsterdam-Noord.

Nieuwe raadsman en overplaatsing

Eveneens per 1 juni '88 is de heer A. B. (Adri) van Deurzen de dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging komen versterken.

Voor zijn indiensttreding als raadsman was hij laatstelijk werkzaam als maatschappelijk werker bij de Militaire Sociale Dienst in Apeldoorn. De krijgsmacht en in het bijzonder de hulpverlening zijn dus bekende werkterreinen voor hem. Adri van Deurzen zal, na een inwerkperiode, geplaatst worden in het rayon Havelte/Steenwijk en, in ieder geval, de vliegbasis Leeuwarden voor zijn rekening gaan nemen.

Adri van Deurzen

Jaap Geuze

In EGO van mei '87 maakten wij melding van de komst van o.a. Jaap Geuze,

?

vragen staat vrij

*Ongemakkelijk komt hij binnen;
spanning.
De naam als van ver,
met huid en haar anders.
Zeventien was hij
toen ze naar Nederland kwamen.
Vader, moeder
broers, zussen.
Moeilijk, alles moeilijk
toen, nu.
Taal niet te leren
school slecht
Nederland niet te begrijpen
vijf jaar geprobeerd.
In het leger
misschien nu lukken.
Maar:
niet goed verstaan
gaat te snel
ze lachen om mij.
Leger
laatste kans
anders voor altijd moeilijk.
Hulp nu,
mogelijk?*

Steven

die per 1 mei 1987 werd benoemd als raadsman/vormingswerker in het Coornherthuis in Zeist, in afwachting van plaatsing in een rayon. Jaap - die 33 jaar is en opleidingen voltooide aan een sociale academie en het Humanistisch Opleidingsinstituut in Utrecht - is per 1 mei 1988 geplaatst als raadsman bij de Koninklijke Marine in Den Helder.

ADVERTENTIE

WERKEN

IN HET BUITENLAND

Zoekt u voor langere of kortere tijd een baan in het buitenland? Dan is dit het boek dat u zoekt, boordevol informatie over werken in de metaal- en olie-industrie, als chauffeur, leraar, au-pair, reisleader, in de horeca, als tuinman of fruitplukker in Frankrijk en de USA, maar ook als fotomodel of mannequin. Werken op boerderij, kibboets of op cruise-schepen. Het boek bevat tevens een sollicitatieformulier. Als u in het buitenland wilt gaan werken moet u dit boek hebben. Het verschaft informatie over klimaat, woon- en leefomstandigheden,

werktijden, etc. Bovendien vindt u in dit boek de adressen van ongeveer 1000 ondernemers en arbeidsbemiddelingsbureaus. Bestel dit informatieve boek nog vandaag!
☐ Gratis brochure
☐ Boek: "Arbeit im Ausland"
Prijs: f 59,-

EUROPA BOKFÖRLAG AB
Postbus 2014,
S 13302 Tyresö, Zweden
P.S.:
Wij bemiddelen niet in werk!

Hoe ver mag je gaan...?

Het gaat te langzaam met de strijd tegen de apartheid. Want elke dag dat het blanke bewind in Pretoria aan de macht blijft, vallen er slachtoffers in Zuid-Afrika en in de buurlanden.

Dat blanke minderheidsbewind voert al jarenlang oorlog zonder dat de wereld er iets tegen onderneemt. De Westerse regeringen weigeren om afdoende op te treden tegen de apartheid. Dus zijn er mensen die het heft in eigen handen nemen.

In Nederland zijn dat de Rara-activisten die Shell-pompslangen doorsnijden en de brand steken in Makro-vestigingen. Zij vinden dat zij daartoe het recht hebben omdat de ondernemingen, die zij aanvallen, in Zuid-Afrika meewerken aan de instandhouding van de apartheid.

De Nederlandse openbare mening lijkt niets te moeten hebben van hun methodes – de Rara-activisten worden vrij algemeen op een lijn gesteld met 'terroristen'.

De Rara-redenering

Toch hebben zij wel een logische redenering, tenminste tot op zekere hoogte: 'De apartheid is een misdaad, die bestreden moet worden. De Zuidafrikaanse bevrijdingsbeweging maakt terecht gebruik van geweld tegen de staatsterreur van het blanke minderheidsregiem. Dat blanke minderheidsregiem heeft volgens morele en juridische normen zijn legitimiteit verloren. In Nederland staan bedrijven die dat illegitieme blanke minderheidsbewind in Zuid-Afrika voorzien van de middelen om die staatsterreur te blijven bedrijven: wapens, ammunitie, transport, benzine en dergelijke. Als die bedrijven in Zuid-Afrika waren gevestigd dan had het ANC ongetwijfeld het morele recht om dergelijke bedrijven aan te vallen. Het ANC behoudt dat morele recht ook wanneer die bedrijven niet in Zuid-Afrika, maar ergens anders, bijvoorbeeld in Nederland, staan.'

Tot zover zal menigeen deze redenering van Rara kunnen onderschrijven. Het probleem ontstaat omdat Rara zelf dat morele recht voor zich opeist en in plaats van de Zuidafrikaanse bevrijdingsbeweging geweld tegen deze bedrijven in Nederland gaat toepassen.

Heiligt doel de middelen?

Zij vinden dat hun methode bestaansrecht heeft naast de andere actiemodellen, die door de andere apartheidsbewegingen worden toegepast. Dat kan worden samengevat als: 'meerdere wegen gaan naar Rome' en 'niemand heeft

de waarheid in pacht.'

Want als Rara nu succes heeft met zijn gewelddadige acties en bedrijven trekken zich terug uit Zuid-Afrika, dan heiligt het doel achteraf toch nog de middelen?

Daar zit hem nu juist de kneep. Want Nederland biedt veel meer mogelijkheden dan Zuid-Afrika om actie te voeren. Dus de noodzaak van geweld in Zuid-Afrika is niet aanwezig in Nederland. Bovendien vraagt de Zuidafrikaanse bevrijdingsbeweging niet om dergelijke acties buiten Zuid-Afrika. Maar zelfs al zou het ANC daar wel om vragen dan nog blijft de eigen verantwoorde-

lijkheid van de actievoerders om zich af te vragen of het juist is om actie te voeren tegen bedrijven waar pachters en werknemers de dupe van worden. Ook moeten zij zich afvragen of het bereikte resultaat van dergelijke acties wel opweegt tegen het onmiskenbare negatieve effect op de openbare mening in Nederland.

Westen verzaakt zijn plicht

Overigens hadden de Rara-acties nooit gepleegd hoeven te worden als het Westen zijn plicht tegenover Zuid-Afrika had verstaan. En de verontwaardiging over de Rara-acties zou minstens voor een deel beter geadresseerd kunnen worden aan datzelfde officiële, commerciële, diplomatieke Westen dat blijft weigeren actie te ondernemen tegen het Zuidafrikaanse regiem dat zich dagelijks schuldig maakt aan grootscheepse terreur. En het is zeker niet een kwestie van de kip en het ei. Het een volgt uit het ander: de Rara-acties zijn ontstaan als reactie op de Zuidafrikaanse staatsterreur en niet omgekeerd.

De Zuidafrikaanse staatsterreur is niet een reactie, maar de oorsprong van het geweld in Zuid-Afrika en daarbuiten in de buurlanden.

En iedere dag dat het Westen door zijn passiviteit zijn medeplichtigheid aan de instandhouding van de apartheid vergroot, groeit ook onze schaamte.

Karel Roskam

Prima debuut

Van de hand van Adriaan Bontebal (ps van de in 1952 geboren Aad van Rijn) verscheen kortgeleden een bundel verhaaltjes: 'Een goot met uitzicht'. Om maar met de deur in huis te vallen: een prima debuut!

Gekscherend stelt Bontebal in zijn eerste verhaaltje, 'Schrijver', dat iemand hem eens toevertrouwde: Jij hebt alles mee om het als schrijver van de jaren tachtig te gaan maken. Je bent werkloos, je bent kraker en je hebt een houten poot." Spot (zeker ook zelfspot) en anarchisme zijn de sleutelwoorden voor deze

bundel verhalen variërend in lengte van nog geen halve tot vijf pagina's. In het kostelijke verhaal 'Bekeuringsrijp' komen deze elementen wellicht het meest sterk tot uiting. De ik-figuur steekt de weg over zonder acht te slaan of het stoplicht op groen staat. Een agent ziet dat toevallig en houdt hem staande. De wetsovertreder zaagt op een spitsvondige (en humoristische) wijze de poten onder de stoel van de wetshandhaver vandaan, met als resultaat dat deze laatste niet op grond van argumenten maar slechts op basis van macht betrokkene alsnog verbaliseert. Van mij mag Bontebal snel met zijn tweede boek komen.

'Een goot met uitzicht' door Adriaan Bontebal is een uitgave van In de Knipscheer, Haarlem, f18,50. (WH)

Bewapening

Waarom hechten de Verenigde Staten zoveel belang aan de politieke ontwikkelingen in Midden-Amerika en de Perzische Golf? Waarom versterkte Washington zijn kernwapenarsenaal in de jaren tachtig zo aanzienlijk? Op deze vragen geeft de Amsterdamse socioloog en politiekoloog Rob Gallenkamp, in zijn boek 'Waarom Washington meer wapens wil', een aantal verrassende antwoorden.

Centraal in zijn studie staat een onderzoek naar Washingtons bewapeningspolitiek tussen 1979 en 1983. Aan de hand van dit onderzoek ontfaelt de auteur het defensiebeleid van de VS na 1945. Zijn voornaamste stelling luidt dat de dynamiek van de kernwapenwedloop sterk samenhangt met het interventiegedrag van de supermogendheden in de derde wereld. De auteur behandelt de Oost-West- en de Noord-Zuid-tegenstelling als een samenhangend geheel. Dat levert een aantal nieuwe inzichten op, inzichten die hopelijk een stimulans vormen voor het debat binnen zowel de vredes- als de derde wereldbeweging. De oud-minister van ontwikkelingssamenwerking, Jan Pronk, voorzagt dit boek van een tot nadenken stemmende introductie (Over de derde wereld-landen: „Hun plaats is niet in de achtertuin van de beide supermachten, maar met hen aan dezelfde onderhandelingstafel.“) 'Waarom Washington meer wapens wil' door Rob Gallenkamp verscheen als Cahier nr 41 bij het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, Postbus 9108, 6500 HK Nijmegen, f20,75. (WH)

Moeder-zoon

De roman 'The Son', van de Amerikaanse schrijfster Gina Berriault, oogstte bij verschijnen (in 1965) een storm van kritiek. Door sommige critici werd het boek zelfs immoreel genoemd. Enkele jaren geleden werd deze roman herdrukt en kreeg ze de lof die het verdient. Onlangs verscheen deze opmerkelijke roman in vertaling. Hoofdpersoon is Vivian Carpenter die, op de dag dat ze van de meisjesschool afkomt, verliefd wordt op Paul en er prompt mee trouwt. Kort daarna wordt ze zwanger. Nog voor de geboorte van hun kind (een zoon, David) is Paul al weer betrokken. Vivian knoopt de ene relatie na de andere aan, verhoudingen die even zoveel keren weer stuklopen. De enige konstante in haar leven is haar zoon, die haar steeds meer gaat fascineren. Wanneer hij vijftien jaar oud is, en haar zoveelste relatie wederom op niets is uitgelopen, heeft ze haar zoon meer dan ooit nodig om overeind te blijven. Ze kan hem echter niet anders dan als een man benaderen. Gevoelige incestueuze moeder-zoon verhouding.

'De zoon' door Gina Berriault verscheen bij Nygh en Van Ditmar, Amsterdam, f24,90. (WH)

Leningrad 1941-1943

In 'Omsingeld, notities van een belegerde' vertelt de schrijfster Lidia Ginzburg, via de symbolische mens N, haar beleving van het 900 dagen durende beleg van Leningrad door de Duitsers (1941-1943).

N. is een intellectueel die tijdens het beleg werkzaamheden verricht op een redactie, omdat hij wegens ernstige bijziendheid voor leger en burgerwacht is afgekeurd.

Minuties beschrijft Ginzburg de omstandigheden waarin de mens is geplaatst. Gruwelikheden en heldendaden komt men in dit boekje niet tegen. Wel hoe de belegerden leven en in leven proberen te blijven, wat ze eten en waar, hoe ze de dag indelen, hoe ze door ondervoeding en voortdurende confrontatie met de dood veranderen. Naar alles gaan ze op een andere manier kijken. 'Elk huis was nu bescherming en dreiging tegelijk. De verdiepingen werden geteld - een dubbele telling: hoeveel verdiepingen ons zouden beschermen en hoeveel verdiepingen we op onze nek konden krijgen. We verdiepten ons in maten, proporties, bouwmaterialen. Huizen werden analytisch waargenomen.'

Ginzburg weet met dit indringende verhaal, als het ware van binnen uit, zicht te geven op dit historische beleg.

'Omsingeld, notities van een belegerde' door Lidia Ginzburg is een uitgave van Pegasus, Amsterdam, f19,90. (WH)

Multatuli

In twee bijdragen, gebundeld onder de titel 'Een Paradijsvogel boven het aardappelroof', steekt Jan Wolkers de loftrompet over de schrijver Multatuli ('De Nachtwacht van onze literatuur'). In de eerste bijdrage beschrijft Wolkers op meeslepende wijze hoe hij kennis maakte met het werk van Multatuli. Wanneer zijn oom Hendrik, midden in de oorlog overlijdt, wordt de dan 17-jarige Jan plotsklaps de bezitter van het 'Verzameld Werk van Multatuli'. Dat overkomt hem net op het moment dat hij zelf wil

JAN
WOLKERS
EEN PARADIJSVOGEL
BOVEN HET
AARDAPPELROOF

gaan schrijven. Al lezende in Multatuli's werk krijgt Jan het benauwde gevoel dat hem 'het gras, of zo men wil de alang-alang, volkomen voor de voeten was weggemaaid'. Alles wat hij de moeite waard vindt begint hij in de boeken aan te strepen: 'De pagina's werden grijs van de aantekeningen, de deeltjes zwaar van het grafiet'. De ouders van Wolkers, verontrust over deze overmatige belangstelling van hun zoon voor het werk van de zondaar Multatuli, waarschuwen de dominee. Wanneer deze predikant, na een tirade, enkele op de grond liggende, deeltjes met zijn voet, als oud vuil bij elkaar schuift, ontsteekt Jan Wolkers in razernij. Waarop de dominee hoofdschuddend zijn kamertje verlaat: 'Dat was een mooie en heftige afsluiting van mijn kerkse tijd.'

Een prachtig boekje, in meer dan één opzicht.

'Een paradijsvogel boven het aardappelroof' door Jan Wolkers is een uitgave van De Geus, Breda, f9,90. (WH)

Indringend

De duizenden die jaarlijks de musea in en bij Sainte-Mère-Eglise bezoeken zijn slechts een zwakke afspiegeling van de enorme belangstelling die er nog steeds bestaat voor de landing in Normandië (6 juni 1944).

Geïnteresseerden in deze gebeurtenis uit de 2e W.O. kunnen hun hart ophalen aan de vele boeken die er over dit onderwerp reeds zijn verschenen. Enige tijd geleden werd daar een nieuwe uitgave aan toegevoegd: 'Mijn langste nacht' door Geneviève Duboscq.

Dit boek gaat meer over een ingrijpende periode uit het leven van de 12-jarige Geneviève dan over de oorlog zelf. Zij leeft met haar ouders en haar vijfjarige broertje in armelijke omstandigheden. De vader, een ongemakkelijk mens en een dronkaard, ontpopt zich na de invasie als een redder van Amerikaanse parachutisten uit de moerassen rond Sainte-Mère-Eglise.

In 1945, na de oorlog, raakt Geneviève ernstig gewond bij een mijn-ontploffing en begint voor haar een lijdensweg. Op ontroerende wijze geeft de schrijfster haar belevenissen weer.

Een indringend boek dat zeker, maar nauwelijks een boek over D-day te noemen (slechts 30 blz.

over die nacht). In die zin is de ondertitel misleidend. 'Mijn langste nacht. De nacht van 5 op 6 juni 1944 in de moerassen rond Sainte-Mère-Eglise...' door Geneviève Duboscq verscheen bij Hollandia te Baarn. f 29,90. (WH)

Na de kernramp

'Enkele dagen na een grote Kern-ramp is de overheid met de uitzending van een serie dagelijkse radioprogramma's begonnen onder de titel *Klopsignaal*. ...Om politieke redenen werd het programma al na twee maanden stopgezet (er belden in die tijd 1387 mensen op en er kwamen 542 brieven bij de redactie binnen). Programmaleider dr. Walter Zorge raakte zijn baan kwijt. Later gaf hij het dossier met brieven van luisteraars voor publicatie vrij.' Aldus een paar zinnen uit de korte inleiding van Jutta Heinrich's nieuwste boek *Besmet*, dat in maart jl. in vertaling verscheen bij uitgeverij An Dekker. De 23 fictieve brieven en korte verhalen gaan over afschuwelijke, harde feiten en toch is het een boekje vol humor en poëzie, dat ik niet kon wegleggen en in één ruk uitlas. Van een aangrijpende, cynische humor zijn de brieven van het hoofd van de Dienst Maatschappelijk Werk, die stevast ondertekent met Karl, de stadsrat. Onroerend poëtisch zijn de verhaaltjes die Barbara T. opstuurt aan Zorge om voor te lezen. In de brieven wordt de tactiek van de overheid – de paniek bezweren – fel doorgeprikt en wordt aangetoond dat er allerlei leugenachtige praktijken plaatsvinden.

Jutta Heinrich (1940) schreef verhalen en toneelstukken en werd vooral bekend door haar eerste roman 'Het geslacht der gedachten' (1977, vertaald in 6 talen en verfilmd). Haar tweede boek 'Met mijn moordenaar tijd ben ik alleen' schreef ze na het ongeluk in de kerncentrale van Harrisburg in 1979. En met *Besmet* reageerde ze in '87 op Tsjernobyl, anders maar even indringend als haar Oostduitse collega Christa Wolf deed met 'De sezuur: Berichten van een dag' (zie

EGO van december '87). *Besmet* van Jutta Heinrich verscheen bij An Dekker, Amsterdam 1987, 105 blz. f 25,-. (FS)

Curacao

'Eigenlijk', zei Boeli van Leeuwen in een interview begin dit jaar, "houd ik helemaal niet van schrijven. Ik heb er een hekel aan, zowel aan de fysieke kant er van als aan het denken er over". Niettemin verscheen in maart jl. bij In de Knipscheer weer een roman van deze Curaçaose auteur, getiteld *Het teken van Jona*.

Het is voor literatuurminnaars een geluk dat Van Leeuwen die hekel bij tijd en wijle weet te overwinnen, want anders kenden ze heel wat uren leesgenot minder. In elk geval kan voor mij een hoofdstuk al bijna niet meer kapot, als het zo begint: 'Op de tiende dag voeren we bij het breken van de ochtend een schilderij van Salvador Dali tegemoet.' En die surrealistische inzet wordt in de inhoud voortgezet, wanneer de hoofdpersoon – een oudere schrijver op een eiland aan de rand van Zuid-Amerika – door Juan Carlos (die hij eerder het leven redde) diens 'mensentuin' in de jungle wordt binnengeleid om kennis te maken met een nieuwe realiteit.

De Indianen kennen het onderscheid niet tussen normale en abnormale blanken, voor hen zijn alle blanken abnormaal. Zij zouden geen onderscheid kunnen maken tussen Ivan de Verschrikkelijke en Mozart, tussen Hitler en Moeder Theresa.

De schepping van die bizarre mensentuin is één van de meesterlijke vondsten van de auteur om zijn visie op het dreigende verval van de wereld vorm te geven.

Boeli van Leeuwen (1922) schreef tussen 1959 en '67 drie romans, een novelle en een filmscenario. In '83 ging mr. dr. W. C. J. van Leeuwen met vervroegd pensioen uit zijn bestuurlijke topfuncties bij de overheid en vestigde hij zich als pro deo-advocaat in de armenwijken van Curacao. In '85 maakte hij na 20 jaar een opmerkelijke literaire comeback met 'Schilden van leem'. Je kunt Van Leeuwen's werk gerust diepzinnig van inhoud noemen, alsook moralistisch (in de goede zin van het woord); het gaat immers steeds om vragen naar de zin van ons bestaan, leven en dood, goed en kwaad. Maar zijn lichtvoetige stijl, vaak vermengd met een anekdotische humor, maken het lezen, zoals gezegd, tot een puur genot.

'Het teken van Jona' door Boeli van Leeuwen verscheen bij In de Knipscheer, Haarlem 1988, 175 blz. f 25,-. (FS)

Suikerbieten Koningin

In oktober '86 wijdde ik in deze rubriek een relatief lange en laaiend enthousiaste recensie aan Louise Erdrich's romandebut *Liefdesmedicijn*. Dit voorjaar verscheen – ook weer bij de Prom in Baarn – de vertaling van Erdrich's tweede roman *De Suikerbieten Koningin*. Opnieuw worden ook hier de levens van een aantal mensen over een periode van zo'n 40 jaar in hun, onderling zeer verschillende, samenhang beschreven. Maar door diezelfde compositie te herhalen – nu echter zonder de knap gevonden cirkelvorm, waardoor je in 'Liefdesmedicijn' bij elk willekeurig hoofdstuk kon beginnen – was voor mij het verrassende er wat af. Niettemin blijf ik enthousiast, want Louise Erdrich kan enorm boeiend vertellen, ze tekent karakters met een diep psychologisch inzicht en gebruikt schitterende beeldspraken.

Het verhaal begint in 1932 als de kinderen Mary en Karl Adare (11 en 14 jaar en op een vreemde manier wees geworden) met een goederentrein arriveren in Argus, een stadje in Noord-Dakota aan de rand van een Indianenreservaat. Zij zijn een paar van de hoofdpersonen van wie de levens worden gevolgd tot ze in de vijftig zijn. Maar ook van hun jaloerse nichtje Sita en de half-Indiase Celestine, die we al kenden uit *Liefdesmedicijn*. Celestine krijgt, na een bezoek van Karl, een dochtertje dat Wal-lacette wordt gedoopt (maar door iedereen Dot genoemd) naar haar peetvader Wallace Pfef, de voorzitter van de Kamer van Koophandel, die heimelijk diepe gevoelens koestert voor Karl. In een uiterste poging de liefde van z'n petekind te winnen organiseert Wallace een enorme suikerbietenfestival in Argus met als doel Dot tot koningin te laten uitroepen.

Ook deze roman gaat weer tota-
taal over liefde en dat in vele
vormen. Intrigerend van begin

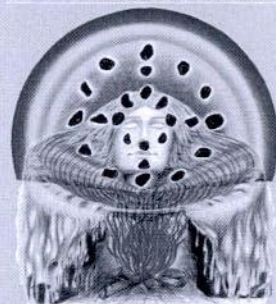

tot eind, ook al laat Erdrich Mary ergens zeggen: 'Eén gedachte stond me helder voor de geest. Ik zou nooit meer iets bijzonders ondernemen omwille van de liefde. De liefde zou iets bijzonders moeten ondernemen omwille van mij.' *De Suikerbieten Koningin* door Louise Erdrich is een uitgave van de Prom, Baarn 1988, 275 blz. f 32,50 (FS)

Indiase wijsheid

Jullie zitten vanuit het blanke systeem boordevol woorden en geleende kennis. Dat heeft ook zijn doel. Maar hier laten we jullie leven wat we jullie willen leren. Daarom veranderen we steeds van persoonlijkheid. Omdat wij de leer zijn. Wij gaan niet op een podium staan om een lezing te houden over de waarheid. Wij laten jullie de waarheid voelen en ademen, we laten jullie er één mee worden. (...) Er zijn dingen die je nu eenmaal niet met woorden kunt verklaren. Daarom moet je juist twee manieren van kijken leren – één met je ogen en één met je droomlichaam.

LYNN V. ANDREWS

DE VLUCHT VAN DE ZEVENDE MAAN

Aan het woord is Agnes Fluitende Wapiti – medicijnvrouw in het Cree-reservaat in Manitoba, Canada – in het tweede boek van de Amerikaanse Lynn V. Andrews, dat onder de titel *De vlucht van de zevende maan* eind maart verscheen bij Servire. In december '87 besteedde ik in deze rubriek aandacht aan haar eerste roman *Medicijnvrouw*, die in de VS ook werd verfilmd. In het tweede deel zet de schrijfster de spirituele zoektocht naar haar eigen ware aard voort. En dat gebeurt opnieuw onder leiding van genoemde Agnes en Robijn Opperhoofden Genoeg, terwijl ook weer een angstaanjagende confrontatie met de gevaarlijke sjamaan Rode Hond plaats vindt.

Dit tweede boek is niet alleen minstens zo spannend door de 'merkwadige' belevenissen van Lynn 'Zwarte Wolf', maar zeker ook zo diepgaand in de poging tot cultuuroverdracht van oeroude Indiase wijsheden. *De vlucht van de zevende maan* door Lynn V. Andrews verscheen bij Servire, Katwijk aan Zee 1988, 235 blz. f 29,50 (FS)

Wim Heij, Frank Spoelstra

